การกีดกันความเป็น **"คอมมิวนิสต์"** ออกจาก จิตร ภูมิศักดิ์ หลัง-พคท.

ธิกานต์ ศรีนารา*

บทความชิ้นนี้ต้องการเสนอว่า มีข้อเท็จจริงร่วมสมัยจำนวนมากที่ยืนยันว่า จิตร ภูมิศักดิ์ เป็น "คอมมิวนิสต์" แบบ พคท. ซึ่งวิเคราะห์สังคมไทยว่าเป็นสังคม "กึ่งเมืองขึ้น กึ่งศักดินา" และมุ่งทำการปฏิวัติโค่นล้มทั้ง "ทุนนิยม" และ "ศักดินา" ในช่วงระหว่างหลัง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ จนถึง ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) สามารถขยายอิทธิพลทางความคิดเข้าสู่ขบวนการนักศึกษาปัญญาชนได้อย่างกว้างขวางนั้น ภาพพจน์ของการเป็น "ปัญญาชนปฏิวัติ" ของจิตรได้รับการ "ขานรับ" เป็นอย่างดีจากนักศึกษาปัญญาชน และเมื่อนักศึกษาปัญญาชนฝ่ายซ้ายเข้าไปร่วมการต่อสู้ด้วยอาวุธกับ พคท. ในเขตป่าเขาภายหลังกรณี ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ "ความเป็นคอมมิวนิสต์" ของจิตรก็ยิ่งเป็นเรื่องที่ไร้ข้อกังขาใดๆ

จุดเปลี่ยนที่สำคัญของประวัติศาสตร์การกีดกัน "ความเป็นคอมมิวนิสต์" ออกจากจิตรเริ่มขึ้นในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ ๒๕๒๐ เมื่อบรรดานักศึกษาปัญญาชนฝ่ายซ้ายเกิดวิกฤตศรัทธาต่อ พคท. แล้วแยกตัวออกจากพรรคไปหลบเร้นเยียวยาตนเองไม่ปรากฏตัวต่อหน้าผู้คน ได้เปิดที่ทางให้กับการพูดถึงจิตรแก่ปัญญาชนทั้งไทยและเทศที่ไม่ใช่ฝ่ายซ้าย, มี "อคติ" ต่อ "คอมมิวนิสต์" ค่อนข้างรุนแรง และรู้ดีว่าจิตรก็เป็นคอมมิวนิสต์คนหนึ่ง แต่ขณะเดียวกันพวกเขาก็ชื่นชมในอัจฉริยภาพในด้านวรรณกรรม ประวัติศาสตร์ นิรุกติศาสตร์ และ "วิชาการ" ของจิตรอยู่มาก ได้พยายาม "กีดกัน" ความเป็นคอมมิวนิสต์ผู้ซึ่งมุ่งทำการปฏิวัติโค่นล้มทั้ง "ทุนนิยม" และ "ศักดินา" ออกไปจากจิตร แล้วเลือกที่จะพูดถึงเฉพาะอัจฉริยภาพในด้านวรรณกรรม ประวัติศาสตร์ นิรุกติศาสตร์ และ "วิชาการ" จิตรเพียงด้านเดียว และนั่นคือจุดเริ่มต้นของการพูดถึงจิตรในลักษณะที่ "ขัดแย้ง" หรือ "ไม่แคร์ไม่สน" ต่อความเป็น "คอมมิวนิสต์" ของจิตรซึ่งเกิดขึ้นตามวาระโอกาสต่างๆ ของผู้คนในยุคปัจจุบัน

ในท้ายที่สุด เราอาจสามารถตั้งข้อสังเกตเพื่อนำไปสู่การทะเลาะทางความคิดได้ด้วยซ้ำว่า ความชื่นชมดื่มด่ำของนักวิชาการไทยที่มีต่องานเขียนด้านวรรณกรรม ประวัติศาสตร์ นิรุกติศาสตร์ และ "วิชาการ" ของจิตรในปัจจุบันนั้น แท้จริงแล้ว อาจเป็นเพราะพวกเขามีพื้นฐานความคิดร่วมกันว่า "ความเป็นไทย" คือ "สมบัติทางภูมิปัญญาล้ำค่าชิ้นสุดท้ายชิ้นเดียวที่หลงเหลืออยู่เท่านั้น และงานเขียนด้านวรรณกรรม ประวัติศาสตร์ นิรุกติศาสตร์ และ "วิชาการ" ของจิตรน่าชื่นชมก็เพราะว่า เขาได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการเข้าถึงเข้าใจ

* อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

"ความเป็นไทย" อย่างลึกล้ำรอบรู้รอบด้านนั่นเอง ก็จะไม่ให้ชื่นชมหนังสือ *ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอมฯ* ได้อย่างไร ในเมื่อมันบอกอยู่โต้งๆ ว่า "ความเป็นไทย" ที่เราเห็นกันในปัจจุบันนี้ มีส่วนผสมที่มาที่ลึกลับซับซ้อนออกอย่างนั้น

๑. ก่อน ๑๔ ตุลา: จิตร ภูมิศักดิ์ ผู้เป็นอยู่และตายเยี่ยง คอมมิวนิสต์

จิตร ภูมิศักดิ์ เป็น "คอมมิวนิสต์" อย่างไม่ต้องสงสัย ก่อนเข้าป่าเขาเขียนหนังสือวิพากษ์ทั้ง "ศักดินา" และ "ทุนนิยม", เขาเข้าร่วมต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธกับ พคท. และถูกยิงตายที่ "ชายป่า" ในฐานะ "คอมมิวนิสต์" แม้ว่าในหลายปีต่อมาผู้คนต่างก็อยากจะลืมความเป็น "คอมมิวนิสต์" ของเขาก็ตาม

ความเป็น "คอมมิวนิสต์" ของ จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นแบบ พคท. ซึ่งยึดถือทฤษฎี "กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา" อันแสดงนัยของการมุ่งต่อต้านโค่นล้มทั้ง "ทุนนิยมและศักดินา" ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากหนังสือที่ตีพิมพ์ในปี ๒๔๙๓ ชื่อ *ไทยกึ่งเมืองขึ้น* ของ อรัญญ์ พรมชมพู ซึ่งรู้กันทั่วว่าคือ อุดม สีสุวรรณ ผู้ที่จะกลายเป็นหนึ่งในสมาชิกกรมการเมืองของ พคท. นับตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๐๐ เป็นต้นมา และเป็นที่รู้กันทั่วว่า บทวิเคราะห์สังคมไทยในหนังสือเล่มนี้คือบทวิเคราะห์เดียวกันกับของ พคท.

การวิเคราะห์สังคมไทยที่ อุดม สีสุวรรณ ใน *ไทยกึ่งเมืองขึ้น* คล้ายคลึงกับการวิเคราะห์สังคมจีนของ เหมาเจ๋อตุง ใน "การปฏิวัติของจีนกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน" อย่างเห็นได้ชัด สำหรับสังคมไทย อุดมวิเคราะห์ว่า นับตั้งแต่การทำสนธิสัญญาบาวริ่งกับอังกฤษใน พ.ศ. ๒๓๙๘ เป็นต้นมา สังคมไทยก็กลายเป็นสังคม "กึ่งเมืองขึ้น กึ่งศักดินา" ที่ด้านหนึ่งการรุกรานของจักรพรรดิเฉือนเอาแผ่นดินไทยไปเป็นเมืองขึ้นของตน คุกคามทั้งทางเศรษฐกิจการเมือง และวัฒนธรรม ทำให้ประเทศไทยต้องตกอยู่ในฐานะ "กึ่งเมืองขึ้นของจักรพรรดินิยม" ขณะที่อีกด้านหนึ่ง การรุกรานของจักรพรรดินิยมได้ทำให้รากฐานทางเศรษฐกิจของระบอบศักดินาไทยต้องสลายตัวลงสร้างเงื่อนไขและโอกาสให้แก่การผลิตแบบทุนนิยมในสังคมไทยผลักดันให้สังคมไทยก้าวออกจากระบอบศักดินามาเป็น "กึ่งศักดินา"[๑]

หลายปีต่อมา เมื่อ พคท. ออกแถลงการณ์ในวาระครบรอบ ๓๐ ปีของการก่อตั้งพรรคก่อนที่จะบอกว่า เป้าหมายของการปฏิวัติคือ "จักรพรรดินิยม ศักดินานิยม และทุนนิยมขุนนาง" ภาระหน้าที่ของการปฏิวัติคือ "โค่นการกดขี่ของจักรพรรดินิยม ศักดินานิยม และทุนนิยมขุนนาง"[๒] พวกเขาประกาศว่า

---

[๑] ธิกานต์ ศรีนารา. "จาก 'กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา' ถึง ทุนนิยม': วิวาทะว่าด้วย 'ลักษณะสังคมไทย' ใน พคท." ใน *ฟ้าเดียวกัน* ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๔๙) หน้า ๑๖๕.

[๒] "แถลงการณ์ของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเนื่องในวันก่อตั้งพรรคครบรอบ ๓๐ ปี" ใน *ฟ้าเดียวกัน* ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๔๗) หน้า ๒๑๘ – ๒๒๓.

> เมื่อร้อยกว่าปีมานี้ การรุกรานของจักรพรรดินิยมได้ทำให้ประเทศไทยเปลี่ยนจากสังคมศักดินามาเป็นสังคมกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินาทีละก้าวๆ... การกดขี่ของจักรพรรดินิยม ศักดินานิยม ทำให้ประชาชนอันกว้างใหญ่ไพศาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวนาต้องยากจนล้มละลายและไม่มีสิทธิทางการเมืองแต่อย่างใด[๓]

เราสามารถมองเห็นความคิดลัทธิมาร์กซ์ของ จิตร ภูมิศักดิ์ ได้อย่างชัดเจนในบทความเรื่อง "พุทธปรัชญาแก้สภาพสังคมตรงกิเลส วัตถุนิยมไดอะเลคติคแก้สภาพสังคมที่ตัวสังคมเองและแก้ได้ด้วยการปฏิวัติ มิใช่ปฏิรูปตามแบบของสิทธารถ ปรัชญาวัตถุนิยมไดอะเลคติคกับปรัชาญาของสิทธารถผิดกันอย่างฉกรรจ์ก็ตรงนี้" (ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือ *มหาวิทยาลัย ฉบับ ๒๓ ตุลาฯ* ปี ๒๖๙๖) แต่สามารถมองเห็นความคิดที่วิพากษ์ต่อต้าน "จักรวรรดินิยม (ทุนนิยม-ผู้เขียน) และศักดินา" ของเขาได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีกในหนังสือ *โฉมหน้าศักดินาไทยในปัจจุบัน* (๒๕๐๐) และ *ศิลปเพื่อชีวิตศิลปเพื่อประชาชน* (เริ่มเขียนในปี ๒๔๙๘ ตีพิมพ์ในปี ๒๕๐๐) ซึ่งทั้งหมดเขียนขึ้นก่อนที่จิตรจะถูกจับเข้าคุกลาดยาวและ "เข้าป่า" ไปร่วมรบกับ พคท. เพื่อ "โค่นการกดขี่ของจักรพรรดินิยม ศักดินานิยม และทุนนิยมขุนนาง" จนกระทั่งถูกยิงตายที่ชายป่าในปี ๒๕๐๙

ใน *โฉมหน้าศักดินาไทยในปัจจุบัน* จิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งแม้จะดูเหมือนว่าจิตรจงใจจะทำการวิพากษ์เฉพาะ "ศักดินา" เท่านั้น แต่เมื่ออ่านหน้าแรกของหนังสือก็จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า แท้จริงแล้วจิตรให้ความสำคัญอย่างมากกับการวิพากษ์ต่อต้านทั้ง "จักรวรรดินิยมและศักดินา" ดังข้อความต่อไปนี้

> ในกระแสคลื่นแห่งความเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ, การเมืองและวัฒนธรรมปัจจุบันนี้ สิ่งที่ประชาชนไทยได้ยินและกล่าวขวัญถึงจำเจ เป็นปัญหาประจำวันก็คือ *จักรวรรดินิยม* (ซึ่งรวมทั้ง *นายทุนนายหน้า* และ *นายทุนขุนนาง* ผู้เป็นสมุนของมัน) และ *ศักดินา.* สถาบันของประชาชนทั่วไปจะเป็นหนังสือพิมพ์ก็ดี. การอภิปรายในที่สาธารณะเช่นท้องสนามหลวงของจังหวัดพระนคร และในบริเวณศาลากลางหรือตลาดของต่างจังหวัดก็ดี, และแม้ในความเคลื่อนไหวอื่นๆ ของประชาชน เป็นต้นว่าการเดินขบวนก็ดี เสียงที่ดังที่สุดก็คือ เสียงคัดค้านและประณามจักรวรรดินิยมและศักดินา
>
> แน่นอนความเคลื่อนไหวอย่างกว้างของประชาชนไทยที่คัดค้านและประณามจักรวรรดินิยมและศักดินานี้ ย่อมเป็นนิมิตหมายอันดีที่แสดงให้เห็นว่าประชาชนไทยในปัจจุบันนี้ ได้ตื่นตัวขึ้นแล้วโดยสมบูรณ์ เขาได้สามารถมองเห็น

---

[๓] "แถลงการณ์ของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเนื่องในวันก่อตั้งพรรคครบรอบ ๓๐ ปี" ใน *ฟ้าเดียวกัน* ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๔๗) หน้า ๒๑๘.

> แล้วอย่างชัดเจนว่า ใครคือศัตรูที่ปล้นสะดมแล่เนื้อเถือหนังพวกเขาและใครคือศัตรูที่สูบรีดซึมลึกเข้าไปจนถึงแก่นกระดูกดำของเขาทั้งมวล ความจัดเจนในชีวิต... สอนให้ประชาชนไทยมองเห็นได้ว่า ต้นตอที่มาใหญ่ของมันก็คือ จักรวรรดินิยม (รวมทั้งสมุนคือนายทุนนายหน้าและนายทุนขุนนาง) และศักดินา
>
> ....
>
> ยิ่งกว่านั้น ประชาชนไทยยังมองเห็นอีกด้วยว่า การขูดรีดและกดขี่ประชาชนของจักรวรรดินิยมและศักดินานั้น เป็นการขูดรีดร่วมกัน (Collective Exploitation) นั่นคือ ทั้งคู่ต่างมีผลประโยชน์ในการขูดรีดร่วมกัน...ดังนั้นเอง เสียงสะท้อนจึงดังก้องมาจากประชาชนไทยเสมอว่า ศัตรูตัวสำคัญที่เขาจะต้องขจัดอย่างรีบด่วนที่สุดก็คือ จักรวรรดินิยมจากภายนอกและศักดินาจากภายใน[๔]

ขณะที่ใน *ศิลปเพื่อชีวิตศิลปเพื่อประชาชน* จิตร ภูมิศักดิ์ ทำการวิพากษ์ทั้ง "จักรวรรดินิยมและศักดินา" ซึ่งก็มีเนื้อหาเหมือนกันกับการวิพากษ์ "จักรวรรดินิยมและศักดินา" ใน *ไทยกึ่งเมืองขึ้น* ของ อรัญญ์ พรมชมพู และใน *โฉมหน้าศักดินาไทยในปัจจุบัน* ของเขา ดังนี้

> สงครามโลกครั้งที่สองได้สิ้นสุดลงพร้อมด้วยการแผ่สายใยเงินทุนผูกขาดของจักรวรรดินิยมเข้าครอบคลุมการเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของมวลประชาชนไทย
>
> นายทุนขุนนางได้แปรสภาพไปเป็นสมุนของจักรวรรดินิยม ทั้งนี้เพราะได้รับการสนับสนุนทางด้านเงิน และกำลังเพื่อให้สามารถครอบครองอำนาจทางการเมืองอยู่ได้ต่อไป ชนชั้นกลางส่วนหนึ่งได้พัฒนาทุนขึ้นเป็นนายหน้าผูกขาด ซึ่งทำการแสวงหาผลกำไรโดยอาศัยการผูกขาดของจักรวรรดินิยมต่างประเทศ พวกนายทุนนายหน้าเหล่านี้ เป็นสมุนที่ซื่อสัตย์อีกส่วนหนึ่งของจักรวรรดินิยมต่างประเทศ ด้วยความไม่ว่างใจนายทุน ขุนนางและขุนศึกในทางการเมือง จักรวรรดินิยมได้เข้าสนับสนุนอุ้มชูศักดินาซากเดนขึ้นอีกฝ่ายหนึ่ง ชนชั้นศักดินาผู้กำลังดิ้นรนอย่างสุนัขใกล้จะสิ้นใจได้พยายามแอบอิงจักรวรรดินิยม ทั้งนี้เพื่อที่จะอาศัยกำลังจักรวรรดินิยมมาฟื้นฟูอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมืองและวรรณคดีของสังคมไทยในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองจึงมีทั้งที่รับใช้จักรวรรดินิยม ทั้งที่รับใช้สมุนจักรวรรดินิยมคือนายทุนขุนนาง นายทุนนายหน้า และศักดินาซากเดนอันยังไม่ยอมตาย[๕]

---

[๔] เคร็ก เจ. เรโนลด์ส (เขียน) อัญชลี สุสายัณห์ (แปล). ความคิดแหวกแนวของไทย จิตร ภูมิศักดิ์ และโฉมหน้าของศักดินาไทยในปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรสาส์น, ๒๕๓๔, หน้า ๘๕ – ๘๗.

[๕] ทีปกร (จิตร ภูมิศักดิ์). *ศิลปเพื่อชีวิต ศิลปเพื่อประชาชน*, กรุงเทพฯ: พรรคพลังธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๗, หน้า ๑๖๙ – ๑๗๐. ในหน้า "คำนำของผู้เขียน" จิตรชี้แจงว่า "หนังสือ "ศิลปะเพื่อชีวิต" ที่ท่านถืออยู่ในมือบัดนี้ เป็นหนังสือรวมข้อเขียนเกี่ยวกับศิลปะ ที่ข้าพเจ้าเขียนไว้ในที่ต่างๆ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๘ เป็นต้นมา..."

ในบทความชื่อ "ความพ่ายแพ้ของภาพยนตร์จักรพรรดินิยม" ของจิตร ซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือ *ปิตุภูมิ* ระหว่างปี ๒๔๙๙ – ๒๕๐๐ และต่อมาถูกนำมาตีพิมพ์รวมเล่มในชื่อ *บทวิพากษ์ว่าด้วยศิลปวัฒนธรรม* เมื่อปี ๒๕๑๗ โดย "ฝ่ายศิลป – วัฒนธรรม ส.จ.ม." จิตรก็พูดชัดเจนว่า

> สภาพชีวิตในสังคมไทยปัจจุบันเป็นสภาพชีวิตแบบ กึ่งศักดินา กึ่งเมืองขึ้น ซึ่งเป็นแบบเดียวกับสังคมจีนก่อนการปลดแอก คือ ศักดินายังคงมีอิทธิพลมหึมาในการขูดรีดประชาชน พวกขุนศึกกำลังแก่งแย่งอำนาจช่วงชิงผลประโยชน์กัน และขณะเดียวกันก็กดขี่ประชาชนอย่างหนัก จักรพรรดินิยมก็กระหน่ำซ้ำเติมการขูดรีดอยู่อีกแรงหนึ่งอย่างหนักหน่วงด้วย[๖]

ดูเหมือนว่า การมีความคิดที่วิพากษ์ทั้ง "จักรวรรดินิยมและศักดินา" ของจิตรจะเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปในหมู่ปัญญาชนซึ่งมีชีวิตอยู่ร่วมสมัยเดียวกับเขา ในหนังสือ *คอมมิวนิสต์ลาดยาว* ทองใบ ทองเปาด์ ได้เล่าถึง จิตร ภูมิศักดิ์ เมื่อครั้งที่พวกเขาทั้งคู่ถูก จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จับเข้าคุกลาดยาวด้วยกันในปี ๒๕๐๑ ว่า

> ชื่อทางการของเขา ใครๆ ก็เรียกว่า "จิตร ภูมิศักดิ์" ถูกแล้ว ผมหมายถึงเขา จิตร ภูมิศักดิ์ หรือ ทีปกร หรือ สมชาย ปรีชาเจริญ หรือ กวีการเมือง หรือ อื่นๆ อีก ซึ่งล้วนเป็นนามที่ "ศักดินาเกลียด จักรพรรดินิยมแสยง" ทั้งสิ้น[๗]

และในอีกที่หนึ่งของหนังสือเล่มเดียวกัน ทองใบ ทองเปาด์ เล่าว่า

> เพราะจิตรมีความคิดเห็นทางการเมืองก้าวหน้าและสัตย์ซื่อต่ออุดมการณ์ และเป็นบุคคลที่เชื่อมั่นในตนเองอย่างมาก ความคิดเห็นทางการเมืองของเขาหนักแน่นและถูกต้องด้วย และเขาเป็นคนที่ไม่ยอมประนีประนอมกับความคิดที่ผิดๆ หากแต่จะต่อสู้จนมันกระจุยไป และเขาเป็นคนที่เกลียดชังทุนนิยม ศักดินานิยมและจักรพรรดินิยมอย่างเข้ากระดูกดำ[๘]

ขณะที่ในหนังสือ *วาระสุดท้ายแห่งชีวิต จิตร ภูมิศักดิ์* ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ๒๕๓๑ แคน สาริกา ได้นำเสนอข้อมูลที่ "ลึก" ยิ่งกว่าที่ ทองใบ ทองเปาด์ เล่าไว้ใน *คอมมิวนิสต์ลาดยาว* เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติงานของ พคท. กับ จิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วงที่อยู่ใน "คุกลาดยาว" ว่า การจับกุมอย่างเหวี่ยงแหของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ทำให้มีผู้คน

---

[๖] จิตร ภูมิศักดิ์. *บทวิพากษ์ว่าด้วยศิลปวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: ฝ่ายศิลป – วัฒนธรรม ส.จ.ม., ๒๕๑๗, หน้า ๑๗๙.

[๗] ทองใบ ทองเปาด์. *คอมมิวนิสต์ลาดยาว*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง, ๒๕๓๔, หน้า ๔๓.

[๘] ทองใบ ทองเปาด์. *คอมมิวนิสต์ลาดยาว*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง, ๒๕๓๔, หน้า ๕๑.

จากหลายที่หลายกลุ่มมารวมกันอยู่ใน “คุกลาดยาว” ข้อความต่อไปนี้แสดงให้เห็นว่า ระหว่างที่เขาใช้ชีวิตอยู่ในคุกลาดยาวนั้น รอบตัวเขาเต็มไปด้วยสมาชิกระดับสูงของ พคท.

กลุ่มแรก เป็นสมาชิกองค์กรจัดตั้งของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) อาทิเช่น เปลื้อง วรรณศรี, อุดม สีสุวรรณ, หนก บุญโยดม และคนอื่นๆ

กลุ่มที่สอง นักการเมืองแนวสังคมนิยม อย่างเทพ โชตินุชิต, พรชัย แสงชัจจ์, เจริญ สืบแสง ฯลฯ

กลุ่มที่สาม เป็นพวกนักเขียน-นักหนังสือพิมพ์ นักหนังสือพิมพ์ชื่อดังที่ติดร่างแหเข้ามาด้วยเช่น อุทธรณ์ พลกุล, อิศรา อมันตกุล, สนิท เอกชัย, เชลง กัทลีระดะพันธ์ ฯลฯ

กลุ่มที่สี่ นักศึกษาปัญญาชน ที่มาจากรั้วจุฬาฯ ก็มี จิตร ภูมิศักดิ์, ประวุฒิ ศรีมันตะ และสุธี คุปตารักษ์ จากรั้วเกษตรฯ ได้แก่ นิพนธ์ ชัยชาญ และบุญลาภ เมธางกูร นอกจากนี้ยังมีนักศึกษาหนุ่มไฟแรงอีกหลายคน

กลุ่มที่ห้า เป็นชาวนาจากบ้านนอก และชาวเขาจากดงดอยภาคเหนือ พวกนี้ไม่รู้อิโหน่อิเหน่อะไร ผิดกับชาวนาอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่ในสายจัดตั้งของ พคท.

กลุ่มนักศึกษารวมตัวกันในนาม “กลุ่มหนุ่ม” หรือ “กลุ่มเยาวชน” โดยมีจิตรเป็นแกนหลักคนหนึ่งของกลุ่ม จริงๆ แล้ว คนในกลุ่มหนุ่มมีทั้งที่เป็นสมาชิกพรรคฯ และเพิ่งก้าวเข้ามาสู่องค์กรจัดตั้ง อย่างนักศึกษาจากเกษตรฯ ส่วนหนึ่งกลายเป็นสมาชิกสันนิบาตเยาวชนของพรรคฯ มาก่อนเข้าคุก

อดีตกรรมการจังหวัด (พคท.) ตากผู้หนึ่งซึ่งเคยร่วมกับกลุ่มหนุ่มสมัยนั้นเล่าว่า แม้แต่องค์กรจัดตั้งของพรรคฯ ในลาดยาว ยังตื่นตระหนกต่อบทบาท “ผู้นำ” กลุ่มเยาวชนของจิตร ถึงขนาดกลุ่มคนแก่ของพรรคฯ และกรรมการกลางพรรคฯ บางคนต้องคอยปรามจิตรด้วยการแสดงทัศนะตอบโต้ผ่านมาทางนักศึกษาปัญญาชนของพรรคฯ คนหนึ่ง กล่าวหาว่าจิตรกับพวกเป็น “หนุ่มเลือดร้อน” หรือ “ซ้ายไร้เดียงสา”

อดีตกรรมการจังหวัดคนเดิม (ผู้มีฉายาว่า “คอมมิวนิสต์กำแพง”) ขยายภาพความขัดแย้งให้ชัดขึ้นอีกว่า องค์กรพรรคฯ ในลาดยาวแบ่งเป็นสองปีก ปีกขวาประกอบด้วยกรรมการกลางพรรคฯ กับสมาชิกพรรคฯ ภาคใต้ ปีกซ้ายมีสมาชิกพรรคฯ ภาคอีสานร่วมมือกับกลุ่มหนุ่ม การต่อสู้ของสองปีกดำเนินไปเป็นระยะๆ บางคราวเป็นเอกภาพ และบางคราวก็ขัดแย้ง ธง แจมศรี – กรรมการกลางพรรคฯ คนหนึ่งซึ่งอยู่ในคุกลาดยาวคอยทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทครั้งแล้วครั้งเล่า

ในปีกซ้ายมีสมาชิกพรรคฯ อาวุโสจากศรีสะเกษเป็นหัวหอก ปีกนี้โจมตีฝ่ายตรงข้ามว่าเป็นพวกฝันกลางวัน หรือนักประนีประนอม พูดตามภาษาซ้ายทางการก็คือ “พวกฉวยโอกาสเอียงขวา” หรือ “ลัทธิยอมจำนน” สมาชิกบางคนในปีกนี้ถึงขั้นตั้งข้อสงสัยกรรมการกลางพรรคฯ คนหนึ่งว่าเป็น “สายสันติบาล”

ด้านปีกขวาก็งัดตำราออกมาตอบโต้ปีกซ้ายอย่างหนักหน่วงเช่นกัน ข้อหาที่ตั้งให้อีกฝ่ายก็ฉกาจฉกรรจ์ไม่แพ้กับที่ปีกซ้ายตั้งให้ฝ่ายตน ฝ่ายนี้ถือว่าปีกซ้ายเป็น "พวกฉวยโอกาสเอียงซ้าย" หรือ "พวกลัทธิสุ่มเสี่ยง"

แต่ที่ทั้งสองปีกร่วมมือกันเป็นเอกภาพก็คือ การวิพากษ์ ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร ด้วยเห็นว่า "อาจารย์เสริฐ" เดินแนวทางสันติ หรือลัทธิแก้ ขณะเดียวกันก็ดึง สังข์ พัธโนทัย เข้ามาเป็นแนวร่วม[๙]

ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับการ "เป็นอยู่" และ "ตาย" อย่าง "คอมมิวนิสต์" ของ จิตร ภูมิศักดิ์ นั้น สามารถหาอ่านได้ในหนังสือ *วาระสุดท้ายแห่งชีวิตจิตร ภูมิศักดิ์* ของ แคน สาริกา ซึ่งกล่าวไว้อย่างละเอียด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในส่วนที่ว่าด้วยการใช้ชีวิตและทำงานในฐานที่มั่นปฏิวัติของ พคท. (ในดงพระเจ้าและภูหินตั้ง) ในฐานะ "นักปฏิวัติ" ของ จิตร ภูมิศักดิ์ จนกระทั่งถึง "วาระสุดท้ายแห่งชีวิต" ของเขา รวมทั้ง "เพลงปฏิวัติ" ที่ จิตร เป็นผู้แต่งด้วย เช่น มาร์ชกองทัพปลดแอกประชาชนไทย (จิตรแต่งตามคำสั่งของ ธง แจ่มศรี เพื่อให้เป็นเพลงมาร์กซ์ประจำ "พลพรรคประชาชนไทยต่อต้านอเมริกา" ที่ศูนย์การนำของ พคท. ก่อตั้งขึ้นในปี ๒๕๐๘), เลือดต้องล้างด้วยเลือด (จิตรแต่งเป็นเกียรติแก่สหายรวม วงษ์พันธ์) และ ภูพานปฏิวัติ เป็นต้น[๑๐]

จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นคอมมิวนิสต์ เขาวิเคราะห์ว่าสังคมไทยเป็น "กึ่งเมืองขึ้น กึ่งศักดินา" เขาต่อต้านทั้ง "จักรวรรดินิยมและศักดินา" เช่นเดียวกับ พคท. และเขาก็ตายในฐานะคอมมิวนิสต์

๒. จิตร ภูมิศักดิ์ หลัง ๑๔ ตุลา: ศิลปินนักรบของประชาชน, นักรบของคนรุ่นใหม่, นักปฏิวัติผู้ไม่ตาย, อัจฉริยะของประชาชน และอื่นๆ

หลังกรณี ๑๔ ตุลา กระแสความคิดสังคมนิยมของ พคท.[๑๑] ได้เติบโตขึ้นและแผ่ขยายเข้ามามีอิทธิพลในหมู่นักศึกษาและปัญญาชนอย่างกว้างขวาง จนในท้ายที่สุดก็ก้าวขึ้นมามีชัยชนะเหนือกระแสความคิดอื่นๆ[๑๒] รูปธรรมของการเติบโตขึ้นของกระแสดังกล่าว ก็คือ การ

---

[๙] แคน สาริกา. *วาระสุดท้ายแห่งชีวิตจิตร ภูมิศักดิ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สาริกา, ๒๕๔๒, หน้า ๗๐ - ๗๒.

[๑๐] แคน สาริกา. *วาระสุดท้ายแห่งชีวิตจิตร ภูมิศักดิ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สาริกา, ๒๕๔๒.

[๑๑] ต่อไปนี้จะใช้คำว่า "พคท." แทน "พรรคคอมมิวนิวต์แห่งประเทศไทย"

[๑๒] สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. "ชัยชนะของปัญญาชน ๑๔ ตุลา (ตอนที่ ๒: การเปลี่ยนประเด็นครั้งใหญ่)" ใน กองบรรณาธิการฟ้าเดียวกัน. *รัฐประหาร ๑๙ กันยา*. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน, ๒๕๕๐, หน้า ๔๐๐. สมศักดิ์อธิบายว่า "ปัญญาชน ๑๔ ตุลา เริ่มก่อรูปในลักษณะที่มีความหลากหลายอย่างมากที่สุด ตั้งแต่เสรีนิยมเชียร์เจ้า (อย่างเช่น ชัยอนันต์ สมุทวนิช) ไปจนถึง ซ้าย พคท. (เช่น รวี โดมพระจันทร์) แม้ว่า การต่อต้านรัฐบาลทหารและที่สำคัญคือการเติบโตของอิทธิพล พคท. ในกลางทศวรรษ ๑๙๗๐ ถึงต้นทศวรรษ ๑๙๘๐ จะทำให้เกิดเอกภาพขึ้นในขบวนการนักศึกษาซึ่งเป็นส่วนสำคัญของปัญญาชนรุ่นนี้ แต่เอกภาพนี้มีลักษณะของการกีดกัน (marginalize) กระแสความคิดอย่างอื่น (หรือลดทอนให้เป็นแนวร่วม) มากกว่าจะเป็นเอกภาพที่เกิดจากการผสมผสานของกระแสต่างๆ ในปัญญาชนรุ่นนี้ (คือเป็นชัยชนะของกระแส พคท. เหนือกระแสอื่นๆ)"

ให้ความสนใจต่อ "จีนคอมมิวนิสต์" ผ่านการจัด "นิทรรศการจีนแดง" ขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในต้นปี ๒๕๑๗, การตีพิมพ์หนังสือในแนวสังคมนิยมออกจำหน่ายจำนวนมาก[๑๓], การตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ทั้งรายวัน รายสัปดาห์ และวารสารในเชิงก้าวหน้าออกมาเป็นจำนวนมาก เช่น *ประชาชาติ*, *ประชาธิปไตย*, *เสียงใหม่*, *The Nation*, *อธิปัตย์*, *มหาราษฎร์*, *จตุรัส*, *เอเชียวิเคราะห์ข่าว*, *สังคมศาสตร์ปริทัศน์*, *ปุถุชน* และ *อักษรศาสตร์พิจารณ์*, ระหว่างปี ๒๕๑๘ - ๒๕๑๙ หนังสือแนวสังคมนิยมยังคงถูกตีพิมพ์เผยแพร่อย่างต่อเนื่องและครอบครองส่วนใหญ่ของตลาดหนังสือ[๑๔] แม้แต่สำนักพิมพ์ทั่วๆ ไปที่ไม่ได้มีหัวก้าวหน้าก็ตีพิมพ์หนังสือซึ่งเสนอความรู้เกี่ยวกับจีนและแนวทางสังคมนิยม[๑๕] เอกสารภายในของ พคท. หลายชิ้นถูกนำมาตีพิมพ์เผยแพร่อย่างเปิดเผย[๑๖] มีการก่อตั้งพรรคการเมืองแนวสังคมนิยมที่ถูกกฎหมายขึ้น ๓ พรรค ได้แก่ พรรคแนวร่วมสังคมนิยม, พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย

---

[๑๓] เช่น *Communist Manifesto* ของคาร์ล มาร์กซ และเฟรเดอริก เองเกลส์, *หลักลัทธิเลนิน* ของ ไพรัช บำรุงวาที, *ปรัชญาลัทธิมาร์กซิส* ของ กุหลาบ สายประดิษฐ์, *ปรัชญาชาวบ้าน* ของ ศักดิ์ สุริยะ และ *วิวัฒนาการของมาร์กซิสม์* ของ น.ชญานุตม์ เป็นต้น

[๑๔] นักศึกษาหัวก้าวหน้ากลุ่มหนึ่งที่นำโดย นิสิต จิรโสภณ ได้ตั้งสำนักพิมพ์ชื่อ "ชมรมหนังสือแสงตะวัน" เพื่อพิมพ์หนังสือเผยแพร่อุดมการณ์สังคมนิยมโดยตรง หนังสือที่สำนักพิมพ์นี้ตีพิมพ์ ได้แก่ *สรรนิพนธ์ เหมาเจ๋อตง* ทั้ง ๘ เล่ม, *เหมาเจ๋อตงผู้นำจีนใหม่* ของ เทอด ประชาธรรม, *ลัทธิคอมมิวนิสต์จอมปลอมของครุสชอฟ* ของ กองบรรณาธิการหุงฉี, *แถลงการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์ ของ มาร์กซ และ เองเกลส์*, *ทีปกร ศิลปินนักรบของประชาชน* ของ จิตร ภูมิศักดิ์, *ความเรียงว่าด้วยศาสนา* ของ จิตร ภูมิศักดิ์, *วิทยาศาสตร์สังคมของประชาชน* ของ อนันต์ ปั้นเอี่ยม และ *วิวัฒนาการแห่งสังคมสยาม* ของ สรรค์ รังสฤษฏิ์ เป็นต้น (ดูรายละเอียดใน สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. *อาชญากรรมรัฐในวิกฤตการเปลี่ยนแปลง*. หน้า ๖๓ – ๑๖๖.)

[๑๕] เช่น วิวัฒนาการความคิดสังคมนิยม (๒๕๑๘) ของ ชาญ กรัสนัยบุระ, *ลัทธิสังคมนิยมแบบเพ้อฝันและแบบวิทยาศาสตร์* (๒๕๑๘) ของ เฟรเดอริก เองเกลส์ แปลโดย อุทิศและโยธิน, *มาร์กซจงใจพิสูจน์อะไร* (๒๕๑๘) ของ สุภา ศิริมานนท์, *เศรษฐศาสตร์เพื่อมวลชน* (๒๕๑๘) ของ วิภาษ รักษาวาที เป็นต้น ส่วนที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์พรรคคอมมิวนิสต์จีนและแนวคิดทฤษฎีก็เช่น *นักศึกษาจีน: แนวหน้าขบวนการปฏิวัติสังคม* (๒๕๑๘) พิมพ์โดยพรรคพลังธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, *คติพจน์เหมาเจ๋อตงว่าด้วยการสร้างพรรค* (๒๕๑๙) *ว่าด้วยประชาธิปไตยรวมศูนย์* (๒๕๑๙) *โฉมหน้าจีนใหม่* (๒๕๑๙) ตีพิมพ์โดยองค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, *บนเส้นทางสังคมนิยมจีน* (๒๕๑๙) ของ ธีรยุทธ บุญมี นอกจากนี้ยังมีหนังสือเกี่ยวกับผู้นำเกาหลีเหนือ ได้แก่ *กิมอิลซอง* ของ คม ทิวากร, รวมถึงหนังสือเกี่ยวกับการต่อสู้ของประชาชนอินโดจีน เช่น *สงครามอินโดจีน*(๒๕๑๖) ของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, *สงครามอินโดจีน ลาว เขมร เวียดนาม* (๒๕๑๗) ของ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *สงครามจรยุทธ* ของ โวเหงียนเกี๊ยบ แปลโดย ศาศวัต วิสุทธิ์วิภาษ, *สรรนิพนธ์โฮจิมินห์* (๒๕๑๘) และ *วิเคราะห์การต่อสู้ของพรรคลาวด้อง*(๒๕๑๙) ของ ธีรยุทธ บุญมี เป็นต้น ส่วนหนังสือที่แพร่หลายอย่างมากอีกเล่มก็คือ *เช กูวารา นายแพทย์นักปฏิวัติผู้ยิ่งใหญ่* ของ ศรีอุบล ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี๒๕๑๖ และต่อมากลายเป็นหนังสือขายดีจนต้องตีพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง (ดูรายละเอียดใน สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. *อาชญากรรมรัฐในวิกฤตการเปลี่ยนแปลง*. หน้า ๖๓ – ๑๖๖.)

[๑๖] เช่น *ชีวทัศน์เยาวชน*, *ลัทธิวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการทางสังคม* โดย อธิคม กรองเกรดเพชร, *ใครสร้างใครทำ*, *คติพจน์เหมาเจ๋อตง*, *หนทางการปฏิวัติไทย*, *หญิงสู้หญิงชนะ* และ *ใต้ธงปฏิวัติ* เป็นต้น แต่ที่สำคัญก็คือ *ไทยกึ่งเมืองขึ้น* ของ อรัญ พรหมชมภู (อุดม สีสุวรรณ) (ดูรายละเอียดใน สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. *อาชญากรรมรัฐในวิกฤตการเปลี่ยนแปลง*. หน้า ๖๓ – ๑๖๖.)

และพรรคพลังใหม่ ขณะที่พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นมีหัวอนุรักษ์นิยมประกาศว่าจะใช้นโยบาย "สังคมนิยมอ่อนๆ"[๑๗]

อิทธิพลของกระแสความคิดสังคมนิยมของ พคท. หลัง ๑๔ ตุลา ทำให้นักศึกษาและปัญญาชนกลายเป็นผู้นำในการวิพากษ์วัฒนธรรมเก่าด้วยการเสนอคำขวัญ "ศิลปเพื่อชีวิต ศิลปเพื่อประชาชน" ขึ้นมาหักล้าง, วิพากษ์ "งานวรรณคดี" ว่ารับใช้ชนชั้นศักดินา, วิพากษ์นิยายประโลมโลกว่าเป็นวรรณกรรมน้ำเน่า มอมเมา ไร้สาระ, เสนอ "วรรณกรรมเพื่อชีวิต" ซึ่งสะท้อนถึงความทุกข์ยากและการต่อสู้ของประชาชนที่ถูกกดขี่ขึ้นแทนที่, พิมพ์ซ้ำ "วรรณกรรมเพื่อชีวิต" ที่เคยตีพิมพ์ในช่วงทศวรรษ ๒๔๙๐ เช่น *ข้อคิดจากวรรณคดี* ของ อินทรายุธ (อัศนี พลจันทร), *ศิลปวรรณคดีกับชีวิต* ของ บรรจง บรรเจิดศิลป์ (อุดม สีสุวรรณ), *แลไปข้างหน้า* ของ ศรีบูรพา, *ปีศาจ* และ *ความรักของวัลยา* ของ เสนีย์ เสาวพงศ์ เป็นต้น, หยิบเอานวนิยายและหนังสือเด็กจากจีนที่สะท้อนจิตใจที่เสียสละกล้าหาญของประชาชนจีนผู้ซึ่งอุทิศชีวิตเพื่อชาติและการปฏิวัติเพื่อสร้างสังคมอันดีงาม เช่น *พายุ*, *ตะเกียงแดง*, *เกาอี้เป่า*, *เดินทัพทางไกลไปกับประธานเหมา* และ *หลิวหูหลาน* มาตีพิมพ์เป็นภาษาไทย, ขณะที่นักเขียนรุ่นใหม่ เช่น สถาพร ศรีสัจจัง, วัฒน์ วรรลยางกูร, สันติ ชูธรรม, สุวัฒน์ วรดิลก, สุจิตต์ วงษ์เทศ, รวี โดมพระจันทร์ และ วิสา คัญทัพ ก็ผลิตงานเขียนเรื่องสั้น นวนิยาย และงานแปลใหม่ออกมาเป็นจำนวนมาก, มีการวิพากษ์ระบบการศึกษาแบบเก่าว่า ล้าหลัง รับใช้สังคมทุนนิยม และเสนอให้จัด "การศึกษาเพื่อมวลชน" ขึ้นแทน บทเพลงและดนตรีแบบเก่าถูกวิจารณ์ว่า ไร้สาระ สะท้อนแต่เรื่องความรักส่วนตัว ไม่เกิดประโยชน์แก่สังคม และเสนอ "เพลงเพื่อชีวิต" ซึ่งสะท้อนชีวิตและความทุกข์ยากของประชาชนขึ้นแทนที่ เกิดวงดนตรีเพื่อชีวิตขึ้นในขบวนการนักศึกษาเป็นจำนวนมาก เช่น ท.เสนและสัญจร ซึ่งนำโดย สุรชัย จันทิมาธร ที่ต่อมากลายเป็นวงคาราวาน, วงกรรมาชน ของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล, วงโคมฉายและลูกทุ่งสัจจธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง, วงคุรุชน ของนักศึกษาวิทยาลัยครูสวนสุนันทา และ วงต้นกล้า, เกิดละครเพื่อชีวิตของนักศึกษาขึ้นตามมหาวิทยาลัยต่างๆ เช่น คณะละครพระจันทร์เสี้ยว, คณะละครตะวันเพลิง และคณะละครแฉกดาว ขณะที่ศิลปินแขนงต่างๆ ร่วมกันจัดตั้งกลุ่ม "แนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย" ขึ้น[๑๘]

ในช่วงระหว่างปี ๒๕๑๖ – ๒๕๑๙ ความเป็น "คอมมิวนิสต์" ของ จิตร ภูมิศักดิ์ หาได้เป็น "ผลลัพธ์" ที่เกิดจากการเติบโตเฟื่องฟูของกระแสสังคมนิยมแบบ พคท. ไม่ หากแต่เป็น "หัวใจหลัก" ของกระแสนี้เลยด้วยซ้ำ ในการประชุมทางวิชาการ ๗๒ ปี จิตร ภูมิศักดิ์ ที่จัดขึ้น

---

[๑๗] ดูรายละเอียดของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนดังกล่าวได้ใน สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. *อาชญากรรมรัฐในวิกฤตการเปลี่ยนแปลง.* กรุงเทพฯ: คณะกรรมการรับข้อมูลและสืบพยานเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙, ๒๕๔๔, หน้า ๖๓ – ๑๖๖.

[๑๘] ดูรายละเอียดใน สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. *อาชญากรรมรัฐในวิกฤตการเปลี่ยนแปลง.* หน้า ๖๓ – ๑๖๖.

เมื่อปี ๒๕๔๕ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เสนอว่า "จิตรเป็นคนแรกที่นำเอาไอเดียเรื่องการรับใช้ประชาชนที่ว่าศิลปะทุกอย่างจะต้องแยกกันอย่างชัดเจน แม้กระทั่งรูปแบบก็ไม่เป็นรูปแบบที่เป็นแบบศักดินา เอาเข้าจริงๆ เหตุผลที่นักศึกษาหลัง ๑๔ ตุลา ชอบจิตรมากๆ มันไม่ใช่เรื่องบังเอิญ ในความเห็นผม ถ้าถามว่าใครควรรับผิดชอบมากที่สุดต่อความเป็นซ้ายจัดแบบวรรณกรรมของนักศึกษาในช่วง ๑๔ – ๖ คือจิตรนี่แหละ"[๑๙]

ข้อเสนอนี้หาได้ผิดไปจากสิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ ในช่วงเวลานั้นไม่ เพราะรู้กันโดยทั่วว่าในเวลานั้น ผลงานของจิตรถูกนำกลับมาพิมพ์ซ้ำหลายครั้งโดยกลุ่มนักศึกษาและปัญญาชนฝ่ายซ้ายหลากหลายกลุ่ม เช่น "ชมรมหนังสือแสงตะวัน" ตีพิมพ์ *บทวิเคราะห์วรรณกรรมยุคศักดินา* (ในปี ๒๕๑๗), *กวีการเมือง* (๒๕๑๗), *โฉมหน้าศักดินาไทย* (ในปี ๒๕๑๗), *ทีปกรศิลปินนักรบของประชาชน* (๒๕๑๗) *ด้วยเลือดและชีวิต เรื่องสั้นที่สรรแล้วของสงครามต่อต้านเวียดนาม* (ในปี ๒๕๑๙), *ความเรียงว่าด้วยศาสนา* (ในปี ๒๕๑๙), "แนวร่วมนักศึกษาเชียงใหม่" ตีพิมพ์ *รวมบทกวีและงานวิจารณ์ศิลปวรรณคดีของกวีการเมือง* (ในปี ๒๕๑๗), "กลุ่มวรรณกรรมธรรมศาสตร์" ตีพิมพ์ *รวมบทกวีที่สรรแล้วโดย "กวีประชาชน"* (ในปี ๒๕๑๗), กมล กมลตระกูล ตีพิมพ์ *ศิลปเพื่อชีวิต ศิลปเพื่อประชาชน* (ในปี ๒๕๑๗), "ฝ่ายศิลป-วัฒนธรรม ส.จ.ม. (สโมสรนิสิตนักศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)" ตีพิมพ์ *บทวิพากษ์ว่าด้วยศิลปวัฒนธรรมของ "จิตร ภูมิศักดิ์"* (ในปี ๒๕๑๗) และ "สภานักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง" ตีพิมพ์ *นิราศหนองคายวรรณคดีที่ถูกสั่งเผา* (ในปี ๒๕๑๘) ในปี ๒๕๑๗ หนังสือบางเล่ม เช่น *โฉมหน้าศักดินาไทย* ถูกจัดพิมพ์ร่วมกันโดยกลุ่มอิสระหลายกลุ่ม ได้แก่ สภาหน้าโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สภากาแฟ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, แนวร่วมนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และชมรมคนรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นต้น

เห็นได้ชัดว่า ชื่อเสียงของจิตรในช่วงหลัง ๑๔ ตุลานั้น เป็นที่รับรู้กันโดยทั่ว ในบทนำของหนังสือ *บทวิพากษ์ว่าด้วยศิลปวัฒนธรรมของ "จิตร ภูมิศักดิ์"* ซึ่งตีพิมพ์ในปี ๒๕๑๗ สถาพร ศรีสัจจัง นักศึกษาฝ่ายซ้ายในสมัยนั้นบรรยายว่า "ในช่วงแห่งการต่อสู้ที่ทวีความเข้มข้นขึ้น งานของจิตร ภูมิศักดิ์ ก็ถูกพิมพ์เผยแพร่ใหม่ และขจายออกไปอย่างกว้างขวาง มีการพูดถึงท่านกันอย่างมากมาย เด็กหนุ่มสาวรุ่นใหม่ได้นำเรื่องราวของท่านมาแต่งเป็นเพลงขับร้องเชิงเป็นตำนานนักสู้ประชาชนผู้ยิ่งใหญ่ แม้แต่บรรดานักวิชาการเสรีนิยมทั้งหลายก็ต้องหันมาสนใจถึงกับมีการจัดสัมมนากันขึ้นถึงเรื่องราวของท่าน"[๒๐] ในเดือนกันยายนปี ๒๕๑๗ มีการจัดสัมมนาเรื่อง "แนวความคิดของจิตร ภูมิศักดิ์" โดย สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศ

---

[๑๙] ข้อมูลนี้ มาจากเอกสารถอดเทปการประชุมทางวิชาการ ๗๒ ปี จิตร ภูมิศักดิ์ ที่จัดขึ้นเมื่อปี ๒๕๔๕ ที่ตึกเทวาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ยังไม่มีการตีพิมพ์

[๒๐] สถาพร ศรีสัจจัง. "การต่อสู้ทางวัฒนธรรมประชาชนจะชูธงชัย" ใน ศิลป์ พิทักษ์ชน. *บทวิพากษ์ว่าด้วยศิลปวัฒนธรรมของ "จิตร ภูมิศักดิ์"*. กรุงเทพฯ: ฝ่ายศิลป-วัฒนธรรม ส.จ.ม.,๒๕๑๗ หน้า ๑๗.

ไทย, ในเดือนมิถุนายน ๒๕๑๗ ชลธิรา กลัดอยู่ ในฐานะบรรณาธิการ *อักษรศาสตร์พิจารณ์* ได้อุทิศเนื้อที่ของวารสารเกือบทั้งหมดให้กับเรื่องราวของ "ศิลปินของประชาชน?"[๒๑], *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ฉบับเดือนกันยายน ๒๕๑๗ นำเอาบทกวี "เปิบข้าว" ของจิตรมาไว้ที่ปกหน้าและเอาภาพถ่ายของจิตรมาแสดงในหน้าถัดไปและตีพิมพ์บทความ "โฉมหน้าศักดินาไทยในสายตาของ จิตร ภูมิศักดิ์" ของ ธรรมเกียรติ กันอริ[๒๒], ในเดือนตุลาคม ๒๕๑๗ มีการตีพิมพ์หนังสือ *จิตร ภูมิศักดิ์ นักรบของคนรุ่นใหม่* โดย สุชาติ สวัสดิ์ศรี[๒๓] ในเดือนธันวาคม ๒๕๑๗ มีการแสดงละครเรื่อง "จิตร ภูมิศักดิ์" ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และนำ "บทละคร" ดังกล่าวมาตีพิมพ์ใน *อักษรศาสตร์พิจารณ์* ฉบับเดือนเมษายน ๒๕๑๘[๒๔] เป็นต้น นี่ยังไม่นับรวมไปถึงบทแนะนำหนังสือเล่มต่างๆ ของจิตรที่ปรากฏอยู่ใน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์*, *อักษรศาสตร์พิจารณ์* และ *ประชาชาติ* อีกหลายชิ้น[๒๕]

ใน *The Communist Movement in Thailand* ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของเขา สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เสนอว่า การมีชื่อเสียงขึ้นมาอีกครั้งของ จิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วงหลังกรณี ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ นั้น เกี่ยวข้องกับ พคท. โดยตรง เนื่องจาก มาโนช เมธางกูร หรือ "ลุงประโยชน์" สมาชิกระดับสูงของพรรคในเมืองซึ่งเป็นผู้ที่เชื่อมโยงจิตรกับพรรคและเป็นผู้ที่ "รับผิดชอบ" จิตรที่แท้จริง[๒๖] "ลุงประโยชน์" เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการนำจิตรเข้าสู่ความสนใจของขบวนการนักศึกษา ๑๔ ตุลา โดยเริ่มจากการทำให้ เช กูวารา กลายเป็น "นายแพทย์นักปฏิวัติผู้ยิ่งใหญ่" และจากนั้นก็ทำให้ จิตร ภูมิศักดิ์ กลายเป็น "ศิลปินนักรบของประชาชน"[๒๗]

---

[๒๑] *อักษรศาสตร์พิจารณ์* ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มิถุนายน ๒๕๑๗)

[๒๒] ธรรมเกียรติ กันอริ. "โฉมหน้าศักดินาไทยในสายตาของ จิตร ภูมิศักดิ์" ใน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๙ (กันยายน ๒๕๑๗) หน้า ๘๓ – ๙๔.

[๒๓] สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ). *จิตร ภูมิศักดิ์ นักรบของคนรุ่นใหม่.* กรุงเทพฯ: สังคมศาสตร์ปริทัศน์, ๒๕๑๗. สุชาติ สวัสดิ์ศรี ได้นำเอาบันทึกการสัมมนาเรื่อง "แนวความคิดของ จิตร ภูมิศักดิ์ เกี่ยวกับสังคมไทย" ซึ่งจัดขึ้นในเดือนกันยายน ๒๕๑๗ มาตีพิมพ์ด้วย ในที่สัมมนา ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ เสนอว่า "...ประเด็นต่อไปที่ว่าจิตรเป็นมาร์กซิสต์แบบจินตนิยมย่อมเป็นไปไม่ได้ โดยดูจากบทกวีที่พูดถึงความเป็นชาตินิยม ถ้าวิเคราะห์ตามแนวทางของจิตร เขาบอกว่าลักษณะสังคมไทยกำลังเป็นกึ่งศักดินากึ่งเมืองขึ้น เพราะฉะนั้นลักษณะเด่นต้องหาลักษณะความเป็นชาติเอาไว้ก่อน สังคมไทยยังไม่ได้เป็นทุนนิยมและจักรวรรดินิยมนี่ จึงจะได้ไปหาลักษณะสากลนิยม เมื่อเป็นเช่นนี้การเป็นชาตินิยมอยู่บ้างในบทกวีจึงจำเป็นต้องมี" (หน้า ๙๓ – ๙๔) ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน

[๒๔] "บทละครเรื่อง 'จิตร ภูมิศักดิ์'" ใน *อักษรศาสตร์พิจารณ์* ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑๑ – ๑๒ (เมษายน – พฤษภาคม ๒๕๑๘) หน้า ๗๒ – ๘๒.

[๒๕] อาทิเช่น สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา แนะนำ *บทวิเคราะห์วรรณกรรมยุคศักดินาของ จิตร ภูมิศักดิ์* ไว้ใน *อักษรศาสตร์พิจารณ์* ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (ตุลาคม ๒๕๑๗), *โฉมหน้าศักดินาไทย* ถูกแนะนำใน *ประชาชาติ* ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓๘ (๘ สิงหาคม ๒๕๑๗) หน้า ๕๐., คำล้า นาน้ำฟ้า แนะนำ *ด้วยเลือดและชีวิต: รวมเรื่องสั้นเวียดนาม* ที่จิตรแปล ไว้ใน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (มิถุนายน – สิงหาคม ๒๕๑๙) หน้า ๑๕๐ – ๑๕๑ และ อำนวยชัย ปฏิพัทธ์ฯ ซึ่งแนะนำ *ทีปกร ศิลปินนักรบของประชาชน* ไว้ใน *ประชาชาติ* ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๕๕ (ธันวาคม ๒๕๑๙) หน้า ๓๘ – ๔๐ เป็นต้น

[๒๖] Somsak Jeamteerasakul. "The Communist Movement in Thailand." Ph.D. Thesis, Monash University, ๑๙๙๓, p. ๒๘

[๒๗] Somsak Jeamteerasakul. "The Communist Movement in Thailand.", p. ๒๕ – ๒๙.

แม้แต่ เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ หรือ "ยุค ศรีอาริยะ" ก็ยังยอมรับว่า ในช่วงระหว่างปี ๒๕๑๖ – ๒๕๑๙ เป็นช่วงที่ พคท. เริ่มแผ่ขยายอิทธิพลทางอุดมการณ์เข้าสู่ขบวนการนักศึกษาผ่านเข้ามาในหลายรูปแบบทั้งที่เป็นเอกสาร, ความคิด, จิตร ภูมิศักดิ์ และ เช กูวารา[๒๘] ขณะที่ "ชมรมหนังสือแสงตะวัน" ก็คือสำนักพิมพ์ของพรรคในเมือง[๒๙] โดย นิสิต จิรโสภณ ซึ่งเป็นผู้ดำเนินการสำนักพิมพ์ อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของ "ลุงประโยชน์" ในช่วงปี ๒๕๑๗ – ๒๕๑๘ "ชมรมหนังสือแสงตะวัน" ได้จัดพิมพ์ผลงานสำคัญของจิตร ๓ ชิ้น คือ *โฉมหน้าศักดินาไทย*, *กวีการเมือง* และ *ทีปกร: ศิลปินนักรบของประชาชน*[๓๐] และไม่นานก่อนที่เขาจะเสียชีวิต นิสิต จิรโสภณ ได้โฆษณาอย่างเปิดเผยไว้ว่า มีโครงการจะตีพิมพ์ *สรรนิพนธ์เหมาเจ๋อตุง* จำนวน ๘ เล่ม[๓๑] เป้าหมายก็คือ เพื่อตอบโต้การอ้างงานเขียนของเหมาเจ๋อตุงมาโจมตีพรรคของ ผิน บัวอ่อน อดีตสมาชิกระดับสูงของพรรคซึ่งแยกตัวออกจากพรรคไปนานแล้ว[๓๒]

๓. จิตร ภูมิศักดิ์ ในฐานที่มั่นปฏิวัติภายใต้การนำของ พคท.: วีรชนปฏิวัติ

ชัยชนะของกระแสความคิดสังคมนิยมของ พคท. ในหมู่นักศึกษาและปัญญาชน หลังกรณี ๑๔ ตุลา ทำให้รัฐบาลทำการปราบปรามอย่างรุนแรง จนในที่สุดก็นำไปสู่กรณีนองเลือด ๖ ตุลา แต่จากหลังกรณี ๖ ตุลา ไม่เพียงรัฐบาลจะไม่สามารถทำลายกระแสความคิดสังคมนิยมของ พคท. ที่กำลังแผ่ขยายไปทั่วทุกซอกมุมของสังคมไทยลงได้เท่านั้น แต่ยังกลับทำให้กระแสความคิด พคท. แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางยิ่งกว่าเดิม และที่สำคัญก็คือทำให้นักศึกษาและปัญญาชนกลายเป็น "หนึ่งเดียว" กับ พคท. อย่างชัดเจน เนื่องจากการปราบปรามอย่างรุนแรงได้ทำให้นักศึกษาและปัญญาชนจำนวนมากหันไปเข้าร่วมและสนับสนุนการต่อสู้ด้วยอาวุธกับ พคท. ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้ พคท. ขยายเติบโตพุ่งขึ้นสู่กระแสสูงอย่างรวดเร็ว นักศึกษาและปัญญาชนที่เข้าร่วมกับ พคท. ในเขตป่าเขาได้เข้าไปช่วยเสริมให้งานด้านต่างๆ ของ พคท. โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้เข้าไปทำให้งานด้านศิลปวัฒนธรรมที่ปฏิวัติของ พคท. ซึ่งได้แก่ เพลง, วงดนตรี, ละคร, งานเขียนสารคดี, นวนิยาย, เรื่องสั้น, บทกวี, หนังสือพิมพ์, วารสาร, จุลสาร, รวมทั้งงานศิลปวัฒนธรรมในสถานีวิทยุกระจายเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย (สปท.) และงานศิลปวัฒนธรรมปฏิวัติอื่นๆ มีความละเอียดปราณีต มีประสิทธิภาพ และขยายตัวเติบโตขึ้นอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน[๓๓]

---

[๒๘] Somsak Jeamteerasakul. "The Communist Movement in Thailand.", p. ๓๑.

[๒๙] Somsak Jeamteerasakul. "The Communist Movement in Thailand.", p. ๒๖.

[๓๐] Somsak Jeamteerasakul. "The Communist Movement in Thailand.", p. ๒๙.

[๓๑] Somsak Jeamteerasakul. "The Communist Movement in Thailand.", p. ๗.

[๓๒] Somsak Jeamteerasakul. "The Communist Movement in Thailand.", p. ๒๖.

[๓๓] ดูรายละเอียดใน ธิกานต์ ศรีนารา. *หลัง ๖ ตุลาฯ: ว่าด้วยความขัดแย้งทางความคิดระหว่างขบวนการนักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ๖ ตุลารำลึก, ๒๕๕๒.

ในช่วงที่กระแสการปฏิวัติภายใต้การนำของ พคท. ขึ้นสู่กระแสสูงสุดภายหลังกรณี ๖ ตุลานี้ จิตร ภูมิศักดิ์ ได้รับการยกย่องเชิดชูจากนักศึกษาและปัญญาชนในฐานะ "วีรชนปฏิวัติ" หรือไม่ก็ "ปัญญาชนปฏิวัติ" ขณะที่นักศึกษาในเขตเมืองไม่สามารถพูดถึงความเป็น "วีรชนปฏิวัติ" และ "ปัญญาชนปฏิวัติ" ของจิตรได้อย่างเปิดเผย แต่ "สิ่งพิมพ์ใต้ดิน" ของนักศึกษาที่ถูกจัดทำขึ้นเป็นจำนวนมากทั้งในป่าและในเมืองกลับทำได้อย่างเปิดเผย สิ่งพิมพ์ใต้ดินเหล่านี้เป็นสื่อสำคัญที่ใช้ในการเผยแพร่ภาพพจน์ความเป็น "วีรชนปฏิวัติ" ของ จิตร ออกไปยังสายตาของนักศึกษาและปัญญาชนในยามนั้น ตัวอย่างเช่น นิตยสาร *หลักชัย* ฉบับเดือนพฤษภาคม ๒๕๒๓ ตีพิมพ์บทความของ ศรีสุวรรณ ชื่อ "บทรำลึกวีรชนปฏิวัติ"[๓๔], วารสาร *พลัง* ฉบับเดือนพฤษภาคม ๒๕๒๑ ตีพิมพ์บทความชื่อ "ศึกษาและสืบทอดแบบอย่างจากวีรชนปฏิวัติ จิตร ภูมิศักดิ์"[๓๕], วารสาร *ส่องทาง* ฉบับเดือนมีนาคม ๒๕๒๓ ตีพิมพ์บทความของ สิริอุษา พลจันทร์ (ชลธิรา สัตยาวัฒนา) เรื่อง "ศึกษาแบบอย่างคุณแม่สหายจิตร ภูมิศักดิ์ รักลูก รักพรรคยืนหยัดสืบทอดภารกิจปฏิวัติ"[๓๖], จุลสาร *เปลวเทียน* ฉบับเดือนพฤษภาคม ๒๕๒๓ ตีพิมพ์บทความชื่อ "จิตรยังไม่ตาย"[๓๗], จุลสาร *ชโยตุลาคม* ฉบับเดือนมีนาคม ๒๕๒๓ ตีพิมพ์บทความของ เมือง บ่อยาง ชื่อ "ความรัก ๓ แบบของจิตร ภูมิศักดิ์"[๓๘] และ จุลสาร *ชโยตุลาชัย* ฉบับเดือนพฤษภาคม ๒๕๒๓ ตีพิมพ์บทความชื่อ "ฉลองวันกรรมกรกับจิตร ภูมิศักดิ์"[๓๙] ยังไม่นับรวมเอกสาร "จริยธรรมปฏิวัติ" ของพรรคที่ชื่อ "ระลึกถึง จิตร ภูมิศักดิ์ นักรบประชาชนที่ยิ่งใหญ่"[๔๐]

ในข้อเขียนชื่อ "ศึกษาและสืบทอดแบบอย่างจากวีรชนปฏิวัติ จิตร ภูมิศักดิ์" ซึ่งตีพิมพ์ในวารสาร *พลัง* ฉบับเดือนพฤษภาคม ๒๕๒๑ ผู้เขียนกล่าวว่า

---

[๓๔] ศรีสุวรรณ. "บทรำลึกวีรชนปฏิวัติ" ใน หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, เอกสาร พคท., D๓๐/๖ (D๓๐ – ๓๑.๕) นิตยสาร *หลักชัย* ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒๖ (พฤษภาคม ๒๕๒๓) หน้า ๑๑ – ๑๓.

[๓๕] "ศึกษาและสืบทอดแบบอย่างจากวีรชนปฏิวัติ จิตร ภูมิศักดิ์" ใน หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, เอกสาร พคท., D๓๗.๕ (D๒๕ – ๔๑) นิตยสาร *พลัง* ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (พฤษภาคม ๒๕๒๑) หน้า ๑๓ – ๑๖.

[๓๖] สิริอุษา พลจันทร์ (ชลธิรา สัตยาวัฒนา). "ศึกษาแบบอย่างคุณแม่สหายจิตร ภูมิศักดิ์ รักลูก รักพรรคยืนหยัดสืบทอดภารกิจปฏิวัติ" ใน ใน หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, เอกสาร พคท., D๖๗/๓ (๑ – ๓) วารสาร *ส่องทาง* ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๒๓) หน้า ๑๐ – ๑๔.

[๓๗] "จิตรยังไม่ตาย" ใน หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, เอกสาร พคท., D๓๕/๙ (D๓๓ – ๓๕) จุลสาร *เปลวเทียน* ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม ๒๕๒๓) หน้า ๒๗ – ๒๓.

[๓๘] เมือง บ่อยาง. "ความรัก ๓ แบบของจิตร ภูมิศักดิ์" ใน หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, เอกสาร พคท., D ๑๔(๑) จุลสาร *ชโย ตุลาชัย* ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๕ (มีนาคม ๒๕๒๓) หน้า ๓๕ – ๓๙.

[๓๙] "ฉลองวันกรรมกรกับจิตร ภูมิศักดิ์" ใน หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, เอกสาร พคท., D ๑๕/๒ จุลสาร *ชโยตุลาชัย* ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๖ (พฤษภาคม ๒๕๒๓) หน้า ๔๙ – ๕๐.

[๔๐] A ๑.๗/๓๕ (A๑.๖ – ๑.๗) หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, เอกสาร พคท., เอกสาร "จริยธรรมปฏิวัติ" ชื่อ "ระลึกถึงจิตร ภูมิศักดิ์ นักรบประชาชนที่ยิ่งใหญ่"

> จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นแบบอย่างของปัญญาชนปฏิวัติที่ดีเลิศ ด้วยความสามารถอย่างเอกอุเช่นนี้ เขาสามารถดำรงชีพอยู่ในต่างประเทศได้อย่างสุขสบาย แต่เพราะกลิ่นคาวเลือดคลุ้งอยู่จนไม่อาจทนดูด้วยความเย็นชาได้ จิตร ภูมิศักดิ์ ธงของกองทัพวัฒนธรรม จึงตัดสินใจเดินทางเข้าป่า...
>
> คุณธรรมและความสามารถที่สมบูรณ์พร้อมด้านของ จิตร ภูมิศักดิ์ ได้ส่งอิทธิพลใหญ่หลวงต่อนักเรียน นิสิต นักศึกษา และปัญญาชนชาวไทยทั่วไป เหตุการณ์นองเลือด ๖ ตุลาคม แสดงให้เห็นว่า นักเรียน นิสิต นักศึกษา และปัญญาชน ผู้ก้าวหน้ารักความเป็นธรรมไม่เพียงแต่ร้องเพลงที่ จิตร ภูมิศักดิ์ แต่ง หากแต่ได้ยืนหยัดสืบทอดแบบอย่างที่น่าคารวะตามที่ จิตร ภูมิศักดิ์ ได้ชี้นำไว้ในเพลง "วีรชนปฏิวัติ"[๔๑]

ขณะที่ข้อเขียน "บทรำลึกวีรชนปฏิวัติ" ใน นิตยสาร *หลักชัย* ฉบับเดือนพฤษภาคม ๒๕๒๓ กล่าวถึง จิตร ภูมิศักดิ์ อย่างยกย่องชื่นชมว่า

> เรื่องราวของเขา ดุจจะเป็นตำนานการต่อสู้อันอมตะที่จะสืบขานเล่าไปไม่รู้จบเพื่อเป็นแบบอย่างแก่ชนรุ่นหลังได้ศึกษาจิตใจของปัญญาชนปฏิวัติคนหนึ่งที่อุทิศร่างกายและจิตใจเพื่อสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม เพื่อชนชั้นที่ถูกกดขี่ในสังคมด้วยจุดยืนที่หนักแน่นไม่คลอนแคลน ไม่ว่าผลนั้นจะทำให้เขาทุกข์ยากอย่างแสนสาหัส และถูกจองล้างทำลายจากศัตรูของประชาชน แม้กระทั่งหลั่งเลือดจนหยดสุดท้ายเพื่ออุดมการณ์อันสูงส่ง[๔๒]

๔. จิตร ภูมิศักดิ์ ในยุควิกฤตศรัทธา, การล่มสลายของ พคท. และทฤษฎี กึ่งเมืองขึ้น กึ่งศักดินา

๔.๑. ในช่วงสามสี่ปีภายหลังกรณี ๖ ตุลา กระแสความคิดสังคมนิยมของ พคท. ที่กำลังพุ่งขึ้นสู่กระแสสูงอย่างรวดเร็วก็เกิดภาวะชะงักงัน และเข้าสู่ภาวะกระแสต่ำอย่างรวดเร็ว พคท. ที่กำลังอยู่ในภาวะรุ่งโรจน์ที่สุด ประกาศตัวว่ายิ่งใหญ่มีเกียรติภูมิและถูกต้องมากที่สุด และได้รับความยำเกรงจากรัฐไทยถึงขั้นยอมรับว่าเป็น "ศัตรูหมายเลขหนึ่ง" กลับกลายเป็นพรรคการเมืองที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์มากที่สุด[๔๓] วิกฤตศรัทธา การล่มสลายของ พคท. และทฤษฎี "กึ่งเมืองขึ้น กึ่งศักดินา" นี้ ทำให้นักศึกษาและปัญญาชนฝ่ายซ้ายจำนวนมาก "ลดบทบาท" ของตนเองลงและต่างพากันหลบหน้าหลบตาผู้คนไปเยียวยาตัวเองในรูปแบบต่างๆ

---

[๔๑] "ศึกษาและสืบทอดแบบอย่างจากวีรชนปฏิวัติ จิตร ภูมิศักดิ์", หน้า ๑๔.

[๔๒] ศรีสุวรรณ. "บทรำลึกวีรชนปฏิวัติ", หน้า ๑๑ – ๑๒.

ผลก็คือ มันได้เปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับบรรดาปัญญาชนนักคิดนักเขียนอีกกลุ่มที่ไม่เคยได้เข้าร่วมการปฏิวัติกับ พคท. ในทางตรงข้าม พวกเขาโน้มเอียงไปในทางที่ "ไม่ชอบ", "เกลียด" หรือไม่ก็ "ต่อต้าน" พคท. และคอมมิวนิสต์ทุกชนิดด้วยซ้ำ และพวกเขานี่เองที่มีบทบาทสำคัญในการพูดและเขียนถึง จิตร ภูมิศักดิ์ ท่ามกลาง "ความเงียบ" ของบรรดานักศึกษาและปัญญาชนฝ่ายซ้าย การที่บรรดาผู้ที่มีบทบาทในการพูดถึงจิตรส่วนใหญ่ในยุคนี้ เกลียดคอมมิวนิสต์และรู้ดีว่าจิตรเป็นคอมมิวนิสต์ แต่พวกเขาก็ยกย่องชื่นชมในความเป็นอัจฉริยะของจิตรไปพร้อมๆ กัน ทำให้พวกเขาเกิดภาวะอิหลักอิเหลื่อไม่น้อยในการพูดถึงจิตร ผลก็คือ พวกเขาพยายาม "สลัด" ภาพความเป็น "คอมมิวนิสต์" ออกไปจากจิตรเสีย โดยใช้วิธี "เลือก" ที่จะชมเชยยกย่องเฉพาะในด้านที่เป็นอัจฉริยะทางวรรณกรรม, นิรุกติศาสตร์ และประวัติศาสตร์ของเขา หรือไม่ก็หันไปพูดถึงเฉพาะชีวิตในช่วงวัยเด็กของจิตรแทน และจงใจที่จะไม่พูดถึงประวัติช่วงที่เป็นคอมมิวนิสต์ของเขา

จะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม การหันไปนิยมตีพิมพ์งานเขียนในด้านนิรุกติศาสตร์และประวัติศาสตร์ของจิตรในช่วงทศวรรษ ๒๕๒๐ ได้ทำภาพความเป็น "คอมมิวนิสต์" ของจิตรค่อยๆ เลือนหาย และทำให้ภาพพจน์ของความเป็น "นักวิชาการ" ของจิตร "ลอยเด่น" ขึ้นมา

---

[๔๓] ดูคำวิจารณ์ต่างๆ นานาที่ว่านี้ ได้ใน "บุญเย็น วอทอง คอมมิวนิสต์นอกคอกในสายตาของ พคท." ใน *ข่าวไทยนิกร* ปีที่ ๓ ฉบับที่ (๓๐)+๘๘ (๒๕ มิถุนายน ๒๕๒๒) หน้า ๑๐ – ๑๒., กองบรรณาธิการสยามนิกร. *คนป่าคืนเมือง.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อาทิตย์, ๒๕๒๓, หน้า ๘๐ – ๘๒. และอ่านรายละเอียดอื่นๆ ได้ใน ธิกานต์ ศรีนารา. *หลัง ๖ ตุลาฯ ว่าด้วยความขัดแย้งระหว่างขบวนการนักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ๖ ตุลารำลึก, ๒๕๕๒), หน้า ๑๗๓ – ๑๘๐., "บุญส่ง ชเลธร ผู้ปฏิเสธแนวทางของ พคท." ใน *ข่าวไทยนิกร* ปีที่ ๓ ฉบับที่ (๓๐)+๘๕ (๔ มิถุนายน ๒๕๒๒) หน้า ๑๐ – ๑๖., "ลาก่อนแนวทางชนบทล้อมเมืองและยึดเมืองในที่สุด" ใน *ไทยนิกร* ปีที่ ๓ ฉบับที่ (๓๐)+๑๐๓ (๘ ตุลาคม ๒๕๒๒) หน้าพิเศษ ๑ – ๘ และ *ข่าวไทยนิกร* ปีที่ ๓ ฉบับที่ (๓๐)+๑๐๔ (๑๕ ตุลาคม ๒๕๒๒) หน้าพิเศษ ๑ – ๘. นอกจากนี้ ยังมี "สัมภาษณ์พิเศษ บุญส่ง ชเลธร" ใน *ข่าวไทยนิกร* ปีที่ ๓ ฉบับที่ (๓๐)+๙๓ (๓๐ กรกฎาคม ๒๕๒๒) หน้า ๑๑ – ๑๘., "บันทึกกบฏ ผมออกมาเพื่อท้าทายความศักดิ์สิทธิ์ของพรรค" ใน *ข่าวไทยนิกร* ปีที่ ๓ ฉบับที่ (๓๐)+๘๙ (๒ กรกฎาคม ๒๕๒๒) หน้า ๑๔ – ๑๘ และ "บันทึกกบฏฉบับที่ ๔ วิพากษ์ยุทธศาสตร์ยุทธวิธีในการปฏิวัติของ พคท." ใน *ข่าวไทยนิกร* ปีที่ ๓ ฉบับที่ (๓๐)+๙๘ (๓ กันยายน ๒๕๒๒) หน้า ๓๔ – ๔๒., หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, D ๗๓/๑๑ เอกสารพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เรื่อง "เสกสรรค์ ประเสริฐกุล จากวนาสู่นาคร" ใน *สำนักข่าวประชาชนตุลาคม* ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๙๗ (๒๗ ตุลาคม ๒๕๒๓) หน้า ๑ – ๓., "สัมภาษณ์พิเศษ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล" ใน *สยามนิกร* ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑๗๓ (๑๘ ตุลาคม ๒๕๒๓) หน้า ๒๖ – ๓๕. และ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. *ปากคำประวัติศาสตร์.* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามัญชน, ๒๕๓๖)., "ธีรยุทธ บุญมี: จากวันนั้นถึงวันนี้ ทางเดินสายใหม่ของเขา" ใน *มติชนรายวัน* (๙ มีนาคม ๒๕๒๔) หน้า ๒, ๑๑., "เกรียงกมล, อนุช ทิ้งป่าคืนเมือง" ใน *มติชนรายวัน* (๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๔) หน้า ๑., หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A ๖/๑๒ เอกสารพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, แถลงการณ์และคำชี้แนะในวาระต่างๆ เรื่อง คำชี้แจงของพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย (พสท.) เรื่อง "การถอนตัวจากความเรื่องกับพรรคคอมมิวนิสต์ประเทศไทย" (เอกสารโรเนียว, มีนาคม ๒๕๒๔), *ปริทัศน์* ๖ (กันยายน, ๒๕๒๔), ปรีดี บุญซื่อ. ความอับจนของลัทธิมาร์กซ์. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๔) และ *ปีศาจวิทยาแห่งการเปลี่ยนแปลง.* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๕), กลุ่มเพื่อนไทยในยุโรป. *วิกฤตการณ์ฝ่ายก้าวหน้าไทยในปัจจุบัน.* (กรุงเทพฯ: วลี, ๒๕๒๕) และ ธิดา ถาวรเศรษฐ์ และ เหวง โตจิราการ. *ป่าแตก: ความเป็นจริงของการประชุมสมัชชาฯ ๔ พคท..* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๒๖)

แทนที่ ในปี ๒๕๒๒ เมื่อกองบรรณาธิการนิตยสาร *โลกหนังสือ* ตีพิมพ์ *ภาษาและนิรุกติศาสตร์* พวกเขาเลือกที่จะหยิบเอา "คำชม" ของ วิลเลี่ยม เก็ดนี่ย์ ที่เคยมีให้ต่อจิตรที่ว่า "เป็นบทความชิ้นที่ดีที่สุดชิ้นหนึ่งที่เคยเขียนขึ้นโดยนักวิชาการชาวไทย"[๔๔], ในปี ๒๕๒๔ เมื่อ สุชาติ สวัสดิ์ศรี ตีพิมพ์ *โองการแช่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา* เขาก็ยกย่องจิตรในฐานะ "นักวิชาการ"[๔๕], ในปี ๒๕๒๖ เมื่อ วิชัย นภารัศมี ตีพิมพ์ *สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา* ของจิตร เขากล่าวว่า "สำหรับเมืองไทยเรา เราไม่สามารถปฏิเสธความสำคัญทางด้านผลงานทางวิชาการของจิตร ภูมิศักดิ์ ได้" ขณะที่ในเล่มเดียวกันนี้ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ กับ สุจิตต์ วงษ์เทศ ในฐานะผู้เขียน "คำนำเสนอ" ก็กล่าวเช่นกันว่า "หนังสือเล่มนี้จึงเป็นเล่มที่ ๔ ที่ได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นงานทางวิชาการที่ยิ่งใหญ่"[๔๖] และในปี ๒๕๒๖ อีกเช่นกัน เมื่อ วิชัย นภารัศมี ตีพิมพ์ *ภาษาละหุหรือมูเซอร์* ของจิตร เขาก็เขียนคำนำว่า "ผลงานชิ้นนี้ของจิตร พอจะเป็นเครื่องยืนยันต่อวงวิชาการในบ้านเราได้ว่า จิตรเป็นนักวิชาการโดยสมบูรณ์"[๔๗] ผู้เขียนไม่ปฏิเสธว่า การตีพิมพ์งานเขียนใน "ด้านวิชาการ" เหล่านี้ของจิตรมีความสำคัญยิ่ง แต่ที่กล่าวมาในย่อหน้านี้ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นในอีกด้านว่า ขณะที่นักศึกษาและปัญญาชนฝ่ายซ้ายกำลังตกอยู่ในบรรยากาศของ "วิกฤตศรัทธา" นั้น การตีพิมพ์งานเขียนของจิตรได้เปลี่ยนไปในทิศทางอื่นแล้ว และความเปลี่ยนแปลงนี้มีส่วนอย่างยิ่งในการทำให้ภาพความเป็น "คอมมิวนิสต์" ของจิตรค่อยๆ เลือนหาย และทำให้ภาพพจน์ของความเป็น "นักวิชาการ" ของจิตร "ลอยเด่น" ขึ้นมาแทนที่

นิตยสาร *โลกหนังสือ* ที่มี สุชาติ สวัสดิ์ศรี ทำหน้าที่บรรณาธิการ ก็มีบทบาทสำคัญในการทำให้ความคอมมิวนิสต์ของจิตร "เลือนหาย" ไปด้วย ในเดือนพฤษภาคมปี ๒๕๒๒ ขณะที่บรรดานักศึกษาและปัญญาชนฝ่ายซ้ายที่อกหักจาก พคท. ต่างพากันหลบหน้าหลบตาผู้คนไปรักษาบาดแผลอยู่เงียบๆ นิตยสาร *โลกหนังสือ* ก็เริ่มต้นการนำเสนอภาพพจน์ที่ไม่ใช่ "คอมมิวนิสต์" ของ จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นครั้งแรก โดยพุ่งความสนใจของผู้อ่านไว้ที่ "บันทึกประจำวันในวัยเยาว์ของ จิตร ภูมิศักดิ์" และ "ชีวิตในวัยเด็กและวัยรุ่นของ จิตร ภูมิศักดิ์"[๔๘] ต่อมาในเดือนธันวาคม ปี ๒๕๒๒ *โลกหนังสือ* ก็นำเสนอข้อเขียนชื่อ "เบื้องหลังชีวิตและข้อถกเถียงใหม่ๆ เกี่ยวกับ จิตร ภูมิศักดิ์" ซึ่งเรียบเรียงมาจากวงอภิปรายที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๒๒ ที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในเวทีอภิปราย ขณะที่ กาญจนา แก้วเทพ ตั้งข้อสังเกตว่า "จิตร มีลักษณะเป็นปัญญาชน มากกว่าเป็นคนไทย"

---

[๔๔] จิตร ภูมิศักดิ์. *ภาษาและนิรุกติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ดวงกมล, ๒๕๒๒.

[๔๕] จิตร ภูมิศักดิ์. *โองการแช่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา*. กรุงเทพฯ: ดวงกมล, ๒๕๒๔.

[๔๖] จิตร ภูมิศักดิ์. *สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ: ไม้งาม, ๒๕๒๖. หน้า ๙ และ ๑๒.

[๔๗] จิตร ภูมิศักดิ์. *ภาษาละหุหรือมูเซอร์*. กรุงเทพฯ: ไม้งาม, ๒๕๒๖.

[๔๘] ดูใน *โลกหนังสือ* ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๘ (พฤษภาคม ๒๕๒๒) ฉบับ "บันทึกประจำวันในวัยเยาว์ของ จิตร ภูมิศักดิ์"

เพราะจิตร "มีความต้องการเปลี่ยนแปลง...ตามความหมายอันนั้น...วิญญาณปัญญาชนของคุณจิตรนั้นไม่ก้มหัวให้ใคร ยกเว้นสัจธรรมเท่านั้น" และสุภา ศิริมานนท์ แสดงความสงสัยไม่เข้าใจว่า "ทำไมจิตรถึงต้องตาย" และเสนอว่า ตัวอย่างที่ดีที่สุดอันหนึ่งของจิตรก็คือ แนวการศึกษาของเขาที่ "เจริญรอยตามคนสำคัญที่สุดในโลกคนหนึ่ง ซึ่งมีมาในโลกนี้เมื่อ ๒๕๒๒ ปีมาแล้ว คือ เจ้าชายสิทธัตถะ คือ Self Study"[๔๙] เคร็ก เจ เรย์โนลด์ เสนอว่า "จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นคนที่มีพรสวรรค์มากคนหนึ่ง เขาเป็นคนที่เปี่ยมไปด้วยการสร้างสรรค์...จิตรเล่นดนตรีได้มาก มีความสามารถในการแต่งทำนองเพลง และเป็นนายเหนือภาษาด้วย ประเด็นนี้เราเห็นได้ชัดจากงานวิชาการและงานนิพนธ์ของเขา มีทั้งบทกวี บทเพลง บทความเรื่องภาษาศิลาจารึกและนิรุกติศาสตร์ บทวิจารณ์หนังสือและภาพยนตร์ จิตรมีทฤษฎีในการวิเคราะห์วรรณคดีไทย เคยแต่งหนังสือวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ไทยเล่มหนึ่ง และก็มีหนังสือวิเคราะห์ภาษาละหุเล่มหนึ่ง และหนังสือซึ่งผมคิดว่าจะมีชื่อเสียงมากที่สุดก็คือ 'ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอมฯ' ตั้งแต่อายุยังน้อย"[๕๐] ซึ่งทำให้เคร็กไม่สามารถเข้าใจได้ว่าจิตรกลายเป็น "คอมมิวนิสต์" ได้อย่างไร ดังคำของเขา

> เรื่องการเสียชีวิตของจิตรยากที่จะพิสูจน์ว่า จิตรไปป่าทำไม และเสียชีวิต จิตรเรียนรู้อะไรด้วยตัวเอง เขาเป็นครูของตัวเอง จึงเป็นการลำบากที่จะพิสูจน์ว่า จิตรเริ่มรับแนวความคิดมาร์กซิสม์เมื่อไร ในทำนองเดียวกัน ก็ยากที่จะพิสูจน์ [ว่า] ลัทธิมาร์กซิสม์มีอิทธิพลมากแค่ไหนต่อความเปลี่ยนแปลงของจิตร[๕๑]

จากนั้น *โลกหนังสือ* ก็ตั้งหน้าตั้งตาตีพิมพ์ข้อเขียนที่ไม่เคยตีพิมพ์มาก่อนของ จิตร ภูมิศักดิ์ ชื่อ "ประวัติความเป็นมาของโคลงห้า" ติดต่อกันนับตั้งแต่ฉบับเดือนสิงหาคมไปจนถึงเดือนพฤศจิกายน ๒๕๒๓[๕๒] โดยใน *โลกหนังสือ* ฉบับเดือนพฤศจิกายน ได้ตีพิมพ์บทความ "กลับไปอ่านศิลปเพื่อชีวิตศิลปเพื่อประชาชนของทีปกร" ของ ดวงมน จิตรจำนงค์ ซึ่งวิจารณ์หนังสือ *ศิลปเพื่อชีวิต ศิลปเพื่อประชาชน* ของจิตรในหลายประเด็น อาทิ "อาจจะเป็นเพราะในหนังสือเล่มนี้ 'ทีปกร' ต้องการเสนอแนวคิดทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับศิลป มากกว่าที่จะวิเคราะห์เนื้อหาของศิลปและวรรณคดีที่ปรากฏอยู่ จึงน่าเสียดายที่บางครั้งเขามองอย่างรวบรัด และผิวเผินเกินไป

---

[๔๙] กองบรรณาธิการ. "เบื้องหลังชีวิตและข้อถกเถียงใหม่ๆ เกี่ยวกับ จิตร ภูมิศักดิ์" ใน *โลกหนังสือ* ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓ (ธันวาคม ๒๕๒๒) หน้า ๑๕ – ๑๗.

[๕๐] กองบรรณาธิการ. "เบื้องหลังชีวิตและข้อถกเถียงใหม่ๆ เกี่ยวกับ จิตร ภูมิศักดิ์", หน้า ๑๑.

[๕๑] กองบรรณาธิการ. "เบื้องหลังชีวิตและข้อถกเถียงใหม่ๆ เกี่ยวกับ จิตร ภูมิศักดิ์", หน้า ๑๔.

[๕๒] จิตร ภูมิศักดิ์. "ประวัติความเป็นมาของโคลงห้า" ใน *โลกหนังสือ* ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑๑ (สิงหาคม ๒๕๒๓) – *โลกหนังสือ* ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๒๓)

จนบางทีการยกตัวอย่างก็มีลักษณะคลุมเครือ หรือถึงขั้นโมเม"[๕๓] ในท้ายที่สุด ดวงมนทั้งสรุปและเสนอแนะว่า

เมื่ออ่าน ศิลปเพื่อชีวิต ศิลปเพื่อประชาชน จบลง ถึงแม้จะพบได้ว่าบทความแต่ละบทมีลักษณะซ้ำซ้อนในบางส่วนที่ทำให้เฝือไปบ้าง และน่าจะใช้เนื้อที่ในการแจกแจงขยายความบางประเด็นให้ชัดเจนดังที่กล่าวมาแล้ว ตลอดจนลดน้ำเสียงของการเกรี้ยวกราดเกลียดชังลง แต่สิ่งที่น่าชื่นชมก็คือ "ทีปกร" สามารถยั่วยุให้เกิดการใคร่ครวญ วิพากษ์วิจารณ์ และตั้งปัญหาเกี่ยวกับลักษณะและแนวทางของศิลป และโดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณคดี อย่างที่ไม่มีใครเคยทำมาแต่ก่อน แม้ว่าจะมีลักษณะเป็นทฤษฎีมากกว่าการผลของการศึกษาวิเคราะห์ศิลปและวรรณคดีที่เป็นมาอย่างถี่ถ้วนก็ตาม[๕๔]

จนถึงปลายปี ๒๕๒๔ *โลกหนังสือ* ก็ยังคงให้ความสำคัญกับการนำเสนอภาพภาพชีวิตในวัยเยาว์ ช่วงที่ถูกโยนบก และงานเขียนที่ไม่เคยถูกตีพิมพ์มาก่อนของ จิตร ภูมิศักดิ์ มากกว่าเรื่องราวที่เกี่ยวกับความเป็น "คอมมิวนิสต์" ของเขา ตัวอย่างเช่น ใน *โลกหนังสือ* ฉบับเดือนกันยายน ๒๕๒๔ ตีพิมพ์บทบันทึกความทรงจำของ ภิรมย์ ภูมิศักดิ์ พี่สาวคนเดียวของจิตร ชื่อ "ความหลังในวัยเยาว์"[๕๕], บทความที่ทำให้จิตรถูกโยนบกเรื่อง "ผีตองเหลือง"[๕๖] และบทบันทึกเกี่ยวกับการถูกโยนบกของจิตรชื่อ "เหตุการณ์ที่ข้าฯ ถูกกล่าวโทษ" ที่เรียบเรียงโดย "เมือง บ่อยาง" รวมทั้งคำ "สัมภาษณ์ วิลเลียม เจ. เก็ดนี่ ต่อกรณีโยนบก"[๕๗] *โลกหนังสือ* ฉบับเดือนธันวาคม ๒๕๒๔ ตีพิมพ์บทสัมภาษณ์ของ ดวงใจ ชุมพล เพื่อนสมัยเรียนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยของจิตรที่กล่าวว่า "ถ้า จิตร ภูมิศักดิ์ มีชีวิตอยู่ คนจะไม่นิยมเขามากเท่านั้น จะรู้ว่าเขาเป็นคนพูดจาขวานผ่าซาก เห็นบุคลิกจริงแล้วน่ารำคาญด้วย"[๕๘] อย่างไรก็ตาม ใน *โลกหนังสือ* ฉบับเดียวกันนี้ มีบทความที่แสดงให้เห็น "ความเป็นคอมมิวนิสต์" ของจิตรอยู่ ๑ ชิ้น นั่นคือ "จากหลู่ซิ่นถึงจิตร ภูมิศักดิ์" ของ "ทวีปวร" ซึ่งเสนอว่า จิตร ภูมิศักดิ์ คล้ายคลึง ยกย่องนับถือ และได้รับอิทธิพลไม่น้อยจาก หลู่ซิ่น ผู้เป็น"นักเขียนและนักปฏิวัติคนสำคัญของประชาชนจีน" (ตามคำของเขา)

---

[๕๓] ดวงมน จิตรจำนงค์. "กลับไปอ่านศิลปเพื่อชีวิตศิลปเพื่อประชาชนของทีปกร" ใน *โลกหนังสือ* ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๒๓) หน้า ๒๘.

[๕๔] ดวงมน จิตรจำนงค์. "กลับไปอ่านศิลปเพื่อชีวิตศิลปเพื่อประชาชนของทีปกร", หน้า ๓๔.

[๕๕] ภิรมย์ ภูมิศักดิ์. "ความหลังในวัยเยาว์" ใน *โลกหนังสือ* ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑๒ (กันยายน ๒๕๒๔) หน้า ๓๕ – ๓๘.

[๕๖] จิตร ภูมิศักดิ์. "พุทธปรัชญาแก้สภาพสังคมตรงกิเลส วัตถุนิยมไดอะเลคติคแก้สภาพสังคมที่ตัวสังคมเองและแก้ได้ด้วยการปฏิวัติ มิใช่ปฏิรูปตามแบบของสิทธารถ ปรัชญาวัตถุนิยมไดอะเลคติคกับปรัชาญาของสิทธารถผิดกันอย่างฉกรรจ์ก็ตรงนี้" ใน *โลกหนังสือ* ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑๒ (กันยายน ๒๕๒๔) หน้า ๓๙ – ๕๒.

[๕๗] เมือง บ่อยาง (วิชัย นภารัศมี). "เหตุการณ์ที่ข้าฯ ถูกกล่าวโทษ" ใน *โลกหนังสือ* ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑๒ (กันยายน ๒๕๒๔) หน้า ๕๓ – ๖๓.

[๕๘] "สัมภาษณ์ ม.ร.ว. ดวงใจ ชุมพล นักเขียนสตรีชาวอักษรศาสตร์ ผู้ขึ้นไปเคียงข้างจิตร ภูมิศักดิ์ เมื่อครั้งถูกโยนบก" ใน *โลกหนังสือ* ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (ธันวาคม ๒๕๒๔) หน้า ๔๕.

> วันที่ ๒๕ กันยายนปีนี้เป็นวันครบรอบวันเกิดปีที่หนึ่งร้อยของหลู่ซิ่น นักคิดนักเขียนและกวีผู้ยิ่งใหญ่ของจีน และวันเดียวกันนี้ก็เป็นวันครบรอบวันเกิดที่ ๕๑ ของจิตร ภูมิศักดิ์ นักคิดนักเขียนและกวีผู้ยิ่งใหญ่ของไทย ทั้งสองเกิดในสังคมที่แตกต่างกัน คนละยุคสมัย แต่ จิตร ภูมิศักดิ์ ก็ยกย่องหลู่ซิ่นในฐานะปรมาจารย์คนหนึ่งของตน และงานเขียนของจิตรก็เขียนขึ้นด้วยจุดยืน (Standpoint) ของชนชั้นผู้ทำงานที่เสียเปรียบในสังคม เป็นศัตรูที่ไม่ยอมอยู่ร่วมโลกกับอภิสิทธิ์แห่งสังคมเก่าเช่นกัน[๕๙]

ในช่วงกลางปี ๒๕๒๕ นอกจาก *โลกหนังสือ* จะตีพิมพ์กวีนิพนธ์ขนาดยาวของ จิตร ภูมิศักดิ์ ชื่อ "โคลงสรรเสริญเกียรติกรุงเทพมหานคร ยุคไทยพัฒนา ตอน เศรษฐกิจรัดเข็มขัด"[๖๐] แล้ว ยังได้ตีพิมพ์ปาฐกถาเรื่อง "ปัญหาคำว่าศักดินา: ศักดินาฝรั่งหรือฟิวดัลไทย" ของ เคร็ก เจ เรย์โนลด์ ซึ่งปาฐกถาไว้เมื่อปลายเดือนมกราคม ๒๕๒๕ ด้วย เคร็ก เจ เรย์โนลด์ วิจารณ์ *โฉมหน้าศักดินาไทย* ของจิตรว่า "ถ้าเรามองหนังสือเล่มนี้ในแง่ใดแง่เดียวว่าเป็นการวิเคราะห์สังคมไทย เราจะพบข้อบกพร่องมากเหมือนกัน เพราะจิตรไม่มีโอกาสอ่านงานทฤษฎีของมากซ์และเองเกลส์โดยตรง นักเศรษฐศาสตร์การเมืองคนนี้ไม่เคยรู้จักวิถีการผลิตแบบเอเชียอย่างที่ชัยอนันต์เคยวิจารณ์"[๖๑] โดยการหยิบยืมทฤษฎี "สัญญะ" ของ โรลองค์ บาทธ์ นักภาษาศาสตร์ชาวฝรั่งเศสผู้โด่งดังมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ เคร็กเสนอว่า การสร้างความหมายใหม่ให้กับคำว่า "ศักดินา" ใน *โฉมหน้าศักดินาไทย* ก็คือการจิตรได้สร้าง "สัญญะ" ใหม่ขึ้นมานั่นเอง ขณะที่งานเขียนของ ขจร สุขพานิช เรื่อง *ฐานันดรไพร่* และ *ฝรั่งศักดินา* ของ คึกฤทธิ์ ปราโมช หรือแม้แต่ *สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕ – ๒๔๑๖* ของ อคิน รพีพัฒน์ ก็คือ ความพยายามที่จะทำลายระบบ "สัญญะ" ที่จิตรสร้างไว้นั่นเอง[๖๒]

การกีดกันความเป็น "คอมมิวนิสต์" ออกจาก จิตร ภูมิศักดิ์ ในทางวิชาการ บรรลุถึงจุดสูงสุดในปี ๒๕๓๔ เมื่อมีการตีพิมพ์หนังสือ *ความคิดแหวกแนวในสังคมไทย* ของ เคร็ก เจ เรย์โนลด์ ที่เนื้อหาเกือบตลอดทั้งเล่มพยายามแสดงให้เห็นว่า พคท. เกี่ยวข้องกับ จิตร ภูมิศักดิ์ น้อยมากหรือแทบไม่มีเลย ดังนี้

---

[๕๙] ทวีปวร (ทวีป วรดิลก). "จากหลู่ซิ่นถึงจิตร ภูมิศักดิ์" ใน *โลกหนังสือ* ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (ธันวาคม ๒๕๒๔) หน้า ๖๐.

[๖๐] จิตร ภูมิศักดิ์ ชื่อ "โคลงสรรเสริญเกียรติกรุงเทพมหานคร ยุคไทยพัฒนา ตอน เศรษฐกิจรัดเข็มขัด" ใน *โลกหนังสือ* ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๗ (เมษายน ๒๕๒๕) หน้า ๓๐ – ๓๗.

[๖๑] "เคร็ก เจ เรย์โนลด์. "พูดไทยเรื่องปัญหาคำว่า ศักดินา" ใน *โลกหนังสือ* ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๗ (เมษายน ๒๕๒๕) หน้า ๑๐.

[๖๒] "เคร็ก เจ เรย์โนลด์. "พูดไทยเรื่องปัญหาคำว่า ศักดินา", หน้า ๑๒ – ๑๓.

ตลอดระยะเวลา ๓ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๖ ถึง ๒๕๑๙ นั้น คณาจารย์และนักศึกษา เช่นเดียวกับผู้พิมพ์หรือแม้แต่ พ.ค.ท. ต่างมีส่วนสร้าง "จิตร ภูมิศักดิ์"....พ.ค.ท. ซึ่งรับจิตรเข้าเป็นสมาชิกพรรคหลังจากที่เขาเสียชีวิตไปแล้ว ก็เร่งแจกจ่ายชีวประวัติขนาดสั้น และเอ่ยอ้างโยงถึงความหมายเชิงปฏิวัติอย่างเปิดเผยเพื่อผลประโยชน์ของพรรคเอง [หน้า ๒๒]

แม้ว่าทางพรรคจะเร่งรีบผลิตชีวประวัติของเขาออกมาหลังเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เพื่อตักตวงผลประโยชน์จากการที่เขาได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นในหมู่ประชาชน [หน้า ๗๔]

โฉมหน้าศักดินาไทยในปัจจุบัน พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ และมีการพิมพ์ซ้ำอีกหลายครั้งนับแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นต้นมา ข้าพเจ้าทราบมาว่าในขณะที่ พ.ค.ท. ไม่อาจอ้างได้ว่าผลงานเล่มนี้เป็นของพรรค แต่ก็เคยให้เงินสนับสนุนจำนวนหนึ่งเพื่อช่วยตอนที่ชมรมหนังสือแสงตะวันนำมาพิมพ์ซ้ำเป็นครั้งแรก ถึงแม้ว่าผู้ที่รับเงินก้อนนั้นมาคือ นิสิต จิรโสภณ จะมิได้ระแวงถึงแหล่งที่มาที่แท้จริงของมันเลยก็ตาม [หน้า ๘๑]

ไม่ว่าจะถูกมองว่าเป็นพวกหัวรุนแรงอย่างไรก็ตาม *โฉมหน้า* มีอิทธิพลต่อความเคลื่อนไหวของเยาวชนในช่วงทศวรรษ ๒๕๑๐ และในหมู่นักวิชาการในแวดวงมหาวิทยาลัย หนังสือเล่มนี้ไม่เคยได้รับการรับรองจาก พ.ค.ท. ในฐานะที่เป็นการตีความประวัติศาสตร์ไทยของพรรคเลย [หน้า ๒๖๖]

เขาเป็นคนที่ยึดมั่นในทฤษฎีมากที่สุดในบรรดาพวกมาร์กซิสต์ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยกัน และไม่เหมือนคนเหล่านั้นตรงที่ผลงานของเขาไม่เคยรับใช้พรรคการเมือง หรือแผนการชาตินิยมที่จำเพาะเจาะจงแต่อย่างใด พ.ค.ท. ต้องเร่งรีบอ้างสิทธิ์เหนือชื่อเสียงของเขาเมื่อมันเติบโตขึ้นมากหลังเหตุการณ์วันที่ ๑๔ ตุลาคม ทำให้เห็นว่าชีวิตหรือผลงานของเขาไม่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ที่เป็นทางการของพรรค [หน้า ๓๒๗][๖๓]

๔.๒. ควรกล่าวด้วยว่า พร้อมๆ กับการตกต่ำลงอย่างรวดเร็วของ "ลัทธิสตาลินและลัทธิเหมาในภาค พคท." ปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยส่วนหนึ่ง (นอกจากกระแสพุทธ-ไทย และวัฒนธรรมชุมชนแล้ว) ได้หันไปให้ความสนใจและพยายามชี้ชวนให้มีการศึกษาลัทธิมาร์กซ์สายอื่นๆ ซึ่งได้แก่ ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิค (นั่นคือการหันกลับไปแปล ตีพิมพ์ และอ่านงานเขียน

---

[๖๓] เคร็ก เจ. เรโนลด์ส (เขียน) อัญชลี สุสายัณห์ (แปล). *ความคิดแหวกแนวของไทย จิตร ภูมิศักดิ์ และโฉมหน้าของศักดินาไทยในปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรสาส์น, ๒๕๓๔, หน้า ๒๒, ๗๔, ๘๑, ๒๖๖ และ ๓๒๗.

ต้นฉบับของมาร์กซ์, เองเกลส์, เลนิน, ลุกแซมเบอร์ก และทรอตสกี้ ซึ่งให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ "เศรษฐศาสตร์และการเมือง" หรือ "โครงสร้างส่วนล่าง"), ลัทธิมาร์กซ์ในสายสากลที่ ๔ (นั่นคือการหันไปสนใจแปล อ้าง เขียน และอ่านงานเขียนของทร้อตสกี้ และ "ผู้นิยมทร้อตสกี้" อย่าง เอิร์นเนสท์ แมนเดล และ ไอแซค ดอยเชอร์ ซึ่งพยายามรักษาจารีตทางทฤษฎีของ "ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิค" เอาไว้), ลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก (นั่นคือการหันไปสนใจศึกษาทฤษฎีของ อันโตนิโอ กรัมชี่, หลุย อัลธูแซร์, พวกลัทธิมาร์กซ์สำนักสำนักแฟรงเฟิร์ต ซึ่งให้ความสำคัญกับ การเมือง วัฒนธรรม และอุดมการณ์ หรือ "โครงสร้างส่วนบน") และ ซ้ายใหม่ (นั่นคือการหันไปสนใจนักประวัติศาสตร์มาร์กซิสต์อังกฤษ อย่าง อีพี ทอมป์สัน, อีริค ฮอสบอว์ม และอ่านนิตยสาร *New Left Review* ที่อัดแน่นไปด้วยงานเขียนทางทฤษฎีอันซับซ้อน) แต่ทั้งหมดเหล่านี้ให้ความสนใจต่อประเด็น "ทุนนิยม" มากกว่า "ศักดินา"

ดังนั้น การที่ปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยหันไปสนใจต่อกระแสลัทธิมาร์กซ์ทั้ง ๔ นี้ แม้ว่าจะทำให้พวกเขามีความขัดแย้งแตกต่างกันทางทฤษฎีอยู่มาก แต่มันก็ทำให้พวกเขามีจุดร่วมเหมือนกันบางอย่าง นั่นคือ พวกเขาเลิกสนใจประเด็น "ศักดินา" และหันไปให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์และต่อต้าน "ทุนนิยม" เป็นหลัก โดยมีแนวโน้มที่จะมองเห็นร่วมกันในหมู่พวกเขาว่า สังคมไทยได้กลายเป็นสังคม "ทุนนิยม" แล้ว มากกว่าที่จะเป็นสังคม "กึ่งเมืองขึ้น กึ่งศักดินา" ตามที่ พคท. เสนอ

การที่นักศึกษาปัญญาชนปฏิเสธ พคท.และทฤษฎีของ พคท. ที่ว่า สังคมไทยเป็น "กึ่งเมืองขึ้น กึ่งศักดินา" และหันไปสนใจเสนอว่า สังคมไทยเป็น "ทุนนิยม" แล้ว ซึ่งเท่ากับเป็นการปฏิเสธความจำเป็นในการวิพากษ์ทั้ง "ทุนนิยมและศักดินา" ไปพร้อมๆ กัน และเหลือเพียงความจำเป็นในการวิพากษ์ "ทุนนิยม" เพียงอย่างเดียว ส่วนประเด็น "ศักดินา" ถือว่าเป็น "ประเด็นรอง" หรือ "ไม่เป็นประเด็น" อีกต่อไป ได้ทำให้ข้อวิพากษ์วิจารณ์ "ศักดินา" อันทรงพลังของ จิตร ภูมิศักดิ์ ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือ *โฉมหน้าศักดินาไทย* และ *ศิลปเพื่อชีวิตศิลปเพื่อประชาชน* หมดพลังหมดความหมายหมดความสำคัญลงไปในสายตาของพวกเขาด้วย

ในแง่นี้ อาจกล่าวได้ว่า ทั้งปัญญาชนฝ่ายซ้าย และปัญญาชนที่ไม่ใช่ฝ่ายซ้าย ในยุค "หลัง-พคท." แม้จะมีความแตกต่างกันอย่างมากในเรื่องของทฤษฎี แต่พวกเขามีจุดร่วมกันอันหนึ่งโดยบังเอิญ นั่นคือ เห็นว่า ประเด็น "ศักดินา" ไม่มีความสำคัญอีกต่อไปแล้ว และประเด็นที่ควรสนใจและหมกมุ่นครุ่นคิดให้มากคือ "ทุนนิยม"

ดังนั้น จึงไม่มีเหตุผลจำเป็นอะไรที่ปัญญาชนยุคหลัง พคท. ที่มุ่งแต่จะวิพากษ์ต่อต้าน "จักรวรรดินิยม" หรือ "ทุนนิยม" เพียงอย่างเดียวจะออกมาแสดงความคิดเห็นปกป้องรักษาความเป็นคอมมิวนิสต์ของ จิตร ภูมิศักดิ์ ในแบบที่มุ่งต่อต้านโค่นล้มทั้ง "จักรวรรดินิยมและศักดินา" เอาไว้

๔.๓. แน่นอนว่า มีความพยายามที่รื้อฟื้นภาพพจน์ของ จิตร ภูมิศักดิ์ ในฐานะ "คอมมิวนิสต์" อยู่บ้าง ดังจะเห็นได้ว่า ในปี ๒๕๒๙ นิตยสาร *ถนนหนังสือ* ได้อุทิศหน้ากระดาษจำนวนมากให้กับเรื่องราวของจิตรในช่วงที่เขาใช้ชีวิตในฐานะนักปฏิวัติอยู่ในเทือกเขาภูพาน ผ่านข้อเขียนต่างๆ ได้แก่ "จากโซ่ตรวนถึงความตาย วาระสุดท้ายแห่งชีวิต จิตร ภูมิศักดิ์", บทสัมภาษณ์ อุดม สีสุวรรณ เกี่ยวกับ จิตร และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อเขียนของ แคน สาริกา ที่ชื่อ "ย้อนรอยเท้าบนทางป่าของ จิตร ภูมิศักดิ์" ซึ่งแคนพยายาม "ตามรอยเลือดถึงลานฆ่าโคกป่ากุง", "สหายสวรรค์ เผยเสี้ยวนาทีที่ลับร่าง" และ "เผชิญหน้ากำนัน สี่ขั้นพันดาว" เป็นต้น และต่อมา แคน สาริกา ก็ได้พัฒนาข้อเขียนชิ้นนี้ไปตีพิมพ์เป็นเล่มในชื่อ *วาระสุดท้ายแห่งชีวิต จิตร ภูมิศักดิ์* ในปี ๒๕๓๑[๖๔] และถูกพิมพ์ซ้ำอีกมากกว่า ๑๐ ครั้ง แต่เมื่อมองในแง่ของ "วิชาการ" แล้ว *ความคิดแหวกแนวในสังคมไทย* ของ เคร็ก เจ เรโนลด์ ย่อมน่าจะได้รับการเชื่อถือยอมรับในหมู่นักวิชาการมากกว่า เป็นกระแสหลักในวงวิชาการมากกว่า

๕. การกีดกันคอมมิวนิสต์ไทยในทางวิชาการ: สมศักดิ์ เจียมธีรกุล วิพากษ์ เคร็ก เจ เรย์โนลด์

งานวิชาการชิ้นสำคัญชื่อ *ความคิดแหวกแนวในสังคมไทย* ของ เคร็ก เจ เรโนลด์ ที่เลื่องลือกันว่าเป็นงานวิชาการเกี่ยวกับ จิตร ภูมิศักดิ์ ที่ยอดเยี่ยมที่สุด ถูกวิจารณ์อย่างไม่มีชิ้นดี โดย สมศักดิ์ เจียมธีรกุล ในฐานะตัวอย่างหนึ่ง "การกีดกันคอมมิวนิสต์ไทยในทางวิชาการ" แต่น่าเสียดายที่ทั้งสมศักดิ์และข้อวิจารณ์ของเขา "ดัง" ไม่พอ จึงทำให้ "การกีดกันคอมมิวนิสต์ไทยในทางวิชาการ" ยังคงเป็น "กระแสหลัก" ต่อไป

ในบทนำของ *The Communist Movement in Thailand* วิทยานิพนธ์ปริญญาเอกภาษาอังกฤษที่ทำเสร็จในปี ๒๕๓๔ และปรับปรุงแก้ไขตีพิมพ์เป็นเล่มในปี ๒๕๓๖ แต่ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักในวงวิชาการเมืองไทยเท่าไหร่ของเขา สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เสนอว่า มีงานศึกษาในเชิงวิชาการเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ไทยไม่กี่ชิ้น ในหลายปีที่ผ่านมา รัฐบาลไทยได้ผลิตสิ่งพิมพ์ต่อต้านคอมมิวนิสต์ออกมาเป็นจำนวนมาก สิ่งพิมพ์เหล่านี้บางครั้งก็สามารถใช้เป็นแหล่งข้อมูลและให้ความเข้าใจที่น่าสนใจต่อ "ภูมิปัญญา" ของรัฐบาลในความพยายามที่จะเข้าใจคอมมิวนิสต์ไทยได้ กฎหมายคอมมิวนิสต์ที่ถูกใช้อย่างยาวนานก็เป็นอุปสรรคอันหนึ่ง วิทยานิพนธ์จากมหาวิทยาลัยที่มีอยู่ไม่กี่ชิ้นในประเทศก็มีเนื้อหาไม่แตกต่างจากเอกสารต่อต้านคอมมิวนิสต์ของรัฐบาล

[๖๔] แคน สาริกา. *วาระสุดท้ายแห่งชีวิต จิตร ภูมิศักดิ์*. กรุงเทพฯ: สาลิกา, ๒๕๔๒.

แม้ว่าจะมีงานวิชาการที่ศึกษาคอมมิวนิสต์ไทยจำนวนมากซึ่งทำโดยชาวตะวันตกหรือชาวไทยที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษ แต่งานเขียนเหล่านี้มีปัญหาร่วมกันบางอย่าง นั่นคือ ถ้าไม่ประเมินต่ำเกินไปก็ปฏิเสธบทบาทของคอมมิวนิสต์และพรรคคอมมิวนิสต์ที่มีในการเมืองไทยไปเลย แต่เนื่องจากมีการเคลื่อนไหวของฝ่ายซ้ายเกิดขึ้นเป็นเวลาหลายปี ซึ่งบางช่วงก็เฟื่องฟู จึงทำให้งานเขียนเหล่านี้ถูกบังคับให้ต้องยอมรับการมีอยู่ของฝ่ายซ้ายดังกล่าว อย่างไรก็ตาม งานเขียนเหล่านี้ก็ปฏิเสธว่าการเคลื่อนไหวของฝ่ายซ้ายดังกล่าวไม่เกี่ยวข้องหรือเกี่ยวข้องน้อยมากกับคอมมิวนิสต์หรือพรรคคอมมิวนิสต์ พวกเขา "พยายาม" แสดงให้เห็นว่า การเคลื่อนไหวของฝ่ายซ้าย กับ คอมมิวนิสต์และพรรคคอมมิวนิสต์ เป็นคนละอย่างกันและเข้ากันไม่ได้

พูดในเชิงตรรกก็คือ งานเขียนเหล่านี้จะไม่สามารถประเมินต่ำหรือปฏิเสธบทบาทของคอมมิวนิสต์และพรรคคอมมิวนิสต์ที่มีในการเมืองไทยต่อไปอีกได้ ถ้าพวกเขายอมรับว่าความเฟื่องฟูของกิจกรรมของฝ่ายซ้ายดังกล่าว คล้ายคลึงกันหรือเข้ากันได้กับลัทธิคอมมิวนิสต์หรือพรรคคอมมิวนิสต์ และเพราะเหตุที่ โดยส่วนมากแล้ว ลัทธิคอมมิวนิสต์ถูกนำเข้าสู่ประเทศไทยโดยชาวจีนอพยพ, จำกัดตัวอยู่เฉพาะภายในชุมชนชาวจีนมาเป็นเวลาหลายปี และเพราะในเวลาต่อมา พคท. ได้นำเอาลัทธิเหมามาปรับใช้เป็นทฤษฎีชี้นำ งานเขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของฝ่ายซ้ายไทยจึงมักจะปรากฏลักษณะของการแยกกันอยู่ต่างหากและเป็นการอยู่ตรงข้ามกันระหว่าง ชาวจีนและคอมมิวนิสต์ลัทธิเหมา กับ ฝ่ายก้าวหน้าไทยและลัทธิมาร์กซ์ไทย อยู่เสมอๆ งานเขียนบางชิ้นไปไกลถึงขั้นเสนอว่า มีการแยกกันอยู่ต่างหากและเป็นการอยู่ตรงข้ามกันระหว่าง พคท. กับขบวนการนักศึกษาไทย หรือ มีการแยกกันอยู่ต่างหากและเป็นการอยู่ตรงข้ามกันระหว่าง พคท. กับ จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นต้น[๖๕]

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล วิจารณ์ว่า ในหนังสือ *ความคิดแหวกแนวในสังคมไทย* เคร็ก เจ เรโนลด์ เข้าใจผิดเกี่ยวกับ จิตร ภูมิศักดิ์ อย่างไม่น่าให้อภัยในหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่ เคร็ก เจ เรโนลด์ พยายามจะบอกว่า จิตร ภูมิศักดิ์ กับ พคท. ไม่ค่อยเกี่ยวข้องกันทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติ เช่น เคร็กกล่าวว่า

> คำว่า "กึ่งเมืองขึ้น กึ่งศักดินา" ที่อ้างอยู่ในหมายเหตุของบรรณาธิการดึงการวิเคราะห์ให้มาสัมพันธ์กับรูปของสังคมตามแบบซึ่งอันที่จริงแล้ว พ.ค.ท. เป็นผู้บัญญัติขึ้นใช้สำหรับสังคมไทย แต่กระนั้นก็ดีเนื้อหาสาระของหนังสือ *โฉมหน้า* เพิกเฉยไม่ยอมระบุถึงลักษณะ "กึ่งเมืองขึ้น กึ่งศักดินา" จิตรถูกดึงเข้าไปใกล้ชิดกับพรรคในฐานะปัญญาชนนักปฏิวัติ แต่ก็มักถูกกัน (หรือกันตัวเองด้วยความคิดอ่านที่เป็นของตัวเองอย่างรุนแรง)[๖๖]

---

[๖๕] Somsak Jeamteerasakul. "The Communist Movement in Thailand." Ph.D. Thesis, Monash University, ๑๙๙๓, p. ๑-๒.

[๖๖] เคร็ก เจ. เรโนลด์ส (เขียน) อัญชลี สุสายัณห์ (แปล). *ความคิดแหวกแนวของไทย จิตร ภูมิศักดิ์ และโฉมหน้าของศักดินาไทยในปัจจุบัน.*, หน้า ๒๖๕ – ๒๖๖.

แต่ความผิดพลาดของ เคร็ก เจ เรโนลด์ ที่หนักหนาสาหัสไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันก็คือการที่เขาเสนอว่า

> แต่ก็ดูเหมือนว่าเขาจะมิได้เป็นสมาชิกพรรคตอนที่ยังมีชีวิตอยู่ พ.ค.ท. ยอมรับเขาเข้าเป็นสมาชิกก็ต่อเมื่อเสียชีวิตไปแล้ว ทางพรรคปล่อยข่าวออกมาว่าจิตรอาจถูกส่งไปเมืองจีน แต่นั่นก็เป็นการโฆษณาชวนเชื่อของพรรค เพราะว่าพรรคไม่เคยมีความตั้งใจจะแต่งตั้งให้เขาเป็นกรรมการกลาง (สัมภาษณ์ ประวุฒิ ๒๕๒๖) ความสัมพันธ์ระหว่างเขากับแกนนำของพรรคมิได้ราบรื่นเลย ไม่ว่าจะอยู่ในคุกหรือในป่าก็ตาม เขาไม่เคยลงรอยกับ อุดม ศรีสุวรรณ ผู้มีบทบาทในขบวนการหัวก้าวหน้ามาตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๘๐ อุดมเข้าป่าหลังได้รับการปลดปล่อยจากลาดยาวเมื่อตอนกลางทศวรรษ ๒๕๐๐ และก้าวขึ้นเป็นกรรมการกลางของพรรค (สยามสมัย; สัมภาษณ์ อุดม ๒๕๒๗) ในฐานะของผู้อาวุโสของพรรคที่มีวัยแก่กว่าจิตรถึง ๑๐ ปี อุดมบังคับใช้วินัยของพรรคอย่างเข้มงวดต่อผู้อ่อนอาวุโสกว่า และจิตรก็ไม่ใช่คนแบบที่จะยอมให้พรรคไหนมาคอยตรวจสอบเขา หรือยอมอยู่ใต้ระเบียบวินัยของใครได้ง่ายๆ (สัมภาษณ์ อารีย์และสุภา ๒๕๒๒; สัมภาษณ์ คำสิงห์ ๒๕๒๓) อย่างที่ข้าพเจ้าจะชี้ให้เห็นในบทที่ ๓ ว่า *โฉมหน้า* เป็นการตอบโต้อย่างทันควันแบบหนึ่งต่อหนังสือประวัติศาสตร์แบบก้าวหน้าของอุดมเรื่อง *ไทยกึ่งเมืองขึ้น* ที่พิมพ์เมื่อ ๗ ปีก่อนหน้า คือ ใน พ.ศ. ๒๔๙๓ (อุดม ๒๕๒๒) ไม่ว่าจะเป็นเรื่องพื้นฐานทางด้านทฤษฎีหรือด้านส่วนตัวก็ตาม คนทั้งสองไม่เคยลงรอยกันเอาเสียเลย[๖๗]

ในประเด็นนี้ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล วิจารณ์ว่า เป็นข้อเสนอที่ "ผิดข้อเท็จจริง" หลายประการ เช่น อุดม สีสุวรรณ เป็นกรรมการกลางพรรคตั้งแต่ปี ๒๔๙๕ แล้ว ไม่ใช่หลังจากถูกปล่อยตัวจากคุกลาดยาว และเอาเข้าจริงแล้ว ผู้นำสูงสุดของพรรคที่แท้จริงในเวลานั้นก็ไม่ใช่อุดมด้วย แต่เป็น เจริญ วรรณงาม, วิรัช อังคถาวร และธง แจ่มศรี ต่างหาก ดังนั้น ไม่ว่าจิตรจะขัดแย้งกับอุดมจริงหรือไม่ ก็ไม่อาจพูดฟันธงได้ว่า จิตรขัดแย้งกับผู้นำพรรค, อีกประการก็คือ ถ้าในป่า จิตร ภูมิศักดิ์ ยังไม่ได้เป็น "สมาชิกพรรค" แล้วอุดมจะ "บังคับใช้วินัยของพรรคอย่างเข้มงวด" ต่อจิตรได้อย่างไร[๖๘], ส่วนการบอกว่า "*โฉมหน้า* เป็นการตอบโต้อย่างทันควันแบบหนึ่งต่อหนังสือประวัติศาสตร์แบบก้าวหน้าของอุดมเรื่อง *ไทยกึ่งเมืองขึ้น*" นั้น ก็ "ผิดข้อเท็จจริง" เพราะถ้าอ่านหนังสือทั้ง ๒ เล่มนี้ให้ดีก็จะเห็นว่า เขาทั้งคู่เสนอตรงกันว่า สังคม

---

[๖๗] เคร็ก เจ. เรโนลด์ส (เขียน) อัญชลี สุสายัณห์ (แปล). *ความคิดแหวกแนวของไทย จิตร ภูมิศักดิ์ และโฉมหน้าของศักดินาไทยในปัจจุบัน.*, หน้า ๗๔ – ๗๕.

[๖๘] Somsak Jeamteerasakul. "The Communist Movement in Thailand.", p. ๓๕ – ๓๖.

ไทยเป็น "กึ่งเมืองขึ้น กึ่งศักดินา"[๖๙] ไม่ว่าจะในหน้าแรกของ *โฉมหน้าศักดินาไทย* หรือใน *บทวิพากษ์ว่าด้วยศิลปวัฒนธรรม* จิตรก็พูดชัดเจนว่า "สภาพชีวิตในสังคมไทยปัจุบันเป็นสภาพชีวิตแบบ กึ่งศักดินา กึ่งเมืองขึ้น ซึ่งเป็นแบบเดียวกับสังคมจีนก่อนการปลดแอก" ก็ตาม[๗๐] นอกจากนี้ สมศักดิ์ ยังวิจารณ์ด้วยว่า การที่ เคร็ก บอกว่า งานเขียนของจิตรไม่เคยรับใช้พรรคนั้นก็ "ผิดข้อเท็จจริง" อีกเช่นกัน เพราะ เคร็ก ลืมไปว่า จิตรแต่งเพลงให้พรรคหลายเพลง เช่น "ภูพานปฏิวัติ", "วีรชนปฏิวัติ" กับ "เลือดต้องล้างด้วยเลือด" ที่จิตรแต่งเพื่อยกย่องและตอบโต้ต่อการประหารชีวิต รวม วงศ์พันธ์ และเพลง "แสงดาวแห่งศรัทธา" ซึ่งเป็นสรรเสริญพรรคในเชิงสัญลักษณ์[๗๑] รวมทั้งเพลง "มาร์ชพลพรรคประชาชนไทยต่อต้านอเมริกา" ซึ่ง ธง แจ่มศรี สมาชิกระดับสูงของพรรค เป็นผู้มอบหมายให้จิตรแต่งขึ้นเพื่อให้เป็นเพลงมาร์ชประจำ "พลพรรคประชาชนไทยต่อต้านอเมริกา" ซึ่งจัดตั้งขึ้นในปี ๒๕๐๘ ด้วย[๗๒]

๖. ข้อสังเกตบางประการ: จิตร ภูมิศักดิ์ ผู้สามารถเข้าถึงนิรุกติศาสตร์แห่งต้นตอของอดีตไทยได้อย่างลึกซึ้ง

ในท้ายที่สุด เราอาจสามารถตั้งข้อสังเกตเพื่อนำไปสู่การทะเลาะทางความคิดได้ด้วยซ้ำว่า ความชื่นชมดื่มด่ำของนักวิชาการไทยที่มีต่องานเขียนด้านวรรณกรรม ประวัติศาสตร์ นิรุกติศาสตร์ และ "วิชาการ" ของจิตรในปัจจุบันนั้น แท้จริงแล้ว อาจเป็นเพราะพวกเขามีพื้นฐานความคิดร่วมกันว่า "ความเป็นไทย" คือ สมบัติทางภูมิปัญญาล้ำค่าชิ้นสุดท้ายชิ้นเดียวที่หลงเหลืออยู่เท่านั้น และงานเขียนด้านวรรณกรรม ประวัติศาสตร์ นิรุกติศาสตร์ และ "วิชาการ" ของจิตรน่าชื่นชมก็เพราะว่า เขาแสดงให้เห็นถึงความสามารถอันล้ำลึกรอบด้านในการทำความเข้าใจ "ความเป็นไทย" นั่นเอง เมื่อ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เขียน "คำนำ" ให้กับ *ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอมฯ* ฉบับตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ๒๕๑๙ เขากล่าวว่า

> จิตร ภูมิศักดิ์ คงจะเริ่มเขียน ความเป็นมาของคำสยามฯ ในช่วง ๖ ปีของการถูกจองจำ. ณ ที่นั้น "คุกขังเขาได้แต่หัวใจอย่าปรารถนา" ทำให้เขามีเวลาค้นคว้าอย่างจริงทั้งในด้านหลักฐานข้อมูล และในด้านภาษาต่างๆ จิตร ภูมิศักดิ์เป็นผู้ที่ฝึกฝนตนเองจนชำนาญทางด้านภาษามาก่อนการถูกจองจำ ไม่ว่าจะเป็นภาษาอังกฤษ, ฝรั่งเศส และเขมร ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ช่วยเบิกทางให้รู้อดีตของไทย, และเวลาที่อยู่ในคุกเขาก็มิได้ปล่อยให้ผ่านไปในการที่จะเรียน

---

[๖๙] Somsak Jeamteerasakul. "The Communist Movement in Thailand.", p. ๓๒ – ๓๔.

[๗๐] จิตร ภูมิศักดิ์. *บทวิพากษ์ว่าด้วยศิลปวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: ฝ่ายศิลป – วัฒนธรรม ส.จ.ม., ๒๕๑๗,

[๗๑] Somsak Jeamteerasakul. "The Communist Movement in Thailand.", p. ๓๔.

[๗๒] แคน สาริกา. *วาระสุดท้ายแห่งชีวิต จิตร ภูมิศักดิ์*., หน้า ๑๓๓ – ๑๓๔.

ภาษาเพิ่ม ทั้งจีน และมอญ-พม่า ในบางส่วน อันจะเห็นได้ชัดจากบทต่างๆ ในหนังสือเล่มนี้ของเขา. ความพิถีพิถันและความประณีตในการทำงานนี้แหละที่ทำให้ จิตร ภูมิศักดิ์ สามารถเข้าถึงนิรุกติศาสตร์แห่งต้นตอของอดีตไทยได้อย่างลึกซึ้ง.

ความเป็นมาของคำสยามฯเป็นเรื่องราวทางภาษาศาสตร์มุ่งไปในการค้นคว้าอดีตบางประการของไทย. จิตร ภูมิศักดิ์พยายามชี้ให้เห็นรากและต้นตอของคำแต่ละคำ, ชี้ให้เห็นข้อบกพร่องและความผิดพลาดในการหาหลักฐานจากคำต่างๆ; เขาใช้คำเหล่านี้สืบค้นต้นกำเนิดของคนไทยอย่างมีระบบ...”[๗๓]

จะไม่ให้ชื่นชม *ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอมฯ* ได้อย่างไร ในเมื่อมันสามารถทำให้เราเห็นว่า “ความเป็นไทย” ในปัจจุบันนี้ มีส่วนผสมที่มาอันยาวนานลึกลับซับซ้อนมากมายถึงเพียงนี้

หรือในปี ๒๕๒๓ เมื่อสำนักพิมพ์ “ศตวรรษ” ตีพิมพ์ *บทวิเคราะห์มรดกวรรณคดีไทย* ของ จิตร ภูมิศักดิ์ ในย่อหน้าแรกของ “คำนำของผู้จัดพิมพ์” ก็กล่าวว่า

คงไม่เป็นการอาจหาญที่เราจะแนะนำผลงานอันทรงคุณค่าทั้งทางวัฒนธรรมและศิลปะของ จิตร ภูมิศักดิ์ อีกสักครั้งหนึ่ง แต่จะเต็มไปด้วยความภาคภูมิใจที่ประชาชาติอันเก่าแก่ของไทยเราได้รับมรดกที่มาจากผลิตผลของมันสมองที่อัจฉริยะของปัญญาชนหนุ่มผู้หนึ่ง...”[๗๔]

๗. บทสรุป: จิตร ภูมิศักดิ์ ผู้ไม่ต่อต้าน จักรวรรดินิยมและศักดินา

จิตรเป็นคอมมิวนิสต์และตายไปอย่างคอมมิวนิสต์อย่างไม่ต้องสงสัย แต่ปัญญาชนยุคหลังซึ่งที่เกลียดชังคอมมิวนิสต์แต่ก็ชื่นชมในอัจฉริยภาพของจิตรไปพร้อมๆ กัน ได้ช่วยกัน “กีดกัน” ความเป็นคอมมิวนิสต์ออกไปจากชีวประวัติของจิตรเสียสิ้น หลงเหลือก็แต่เพียงฐานะของการเป็น “นักคิดนักเขียน” ผู้มีอัจริยภาพในด้านวรรณกรรม นิรุกติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และ “วิชาการ” เท่านั้น

แน่นอนที่ว่า ความเป็นคอมมิวนิสต์ที่ถูก “กีดกัน” ออกไปจากจิตรก็คือ คอมมิวนิสต์แบบ พคท. ผู้ยึดถือในทฤษฎี “กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา” ที่มีนัยของการต่อต้านทั้ง “ทุนนิยมและศักดินา” ไปพร้อมๆ กันนั่นเอง

---

[๗๓] ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. “คำนำ” ใน จิตร ภูมิศักดิ์. *ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๙.

[๗๔] “คำนำของสำนักพิมพ์” ใน จิตร ภูมิศักดิ์. *บทวิเคราะห์มรดกวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: ศตวรรษ ๒๕๒๓.

โดยการ "กีดกัน" การเป็นผู้ที่ยึดถือใน "หลักการ" ดังกล่าวออกไปจากจิตรเสีย จึงเป็นการ "ง่าย" ที่ปัญญาชนในยุคปัจจุบันผู้ซึ่งเกลียดชังทุนนิยมและ "คืนดีกับศักดินา" ไปแล้วจะหยิบใช้จิตรสำหรับหนุนเสริมการต่อสู้ของพวกเขาอย่างไรก็ได้โดยไม่ต้องคิดให้ตลอดว่ามันการอ้างจิตรของพวกเขาจะขัดแย้งต่อความเป็น "คอมมิวนิสต์" หรือขัดแย้งต่อความคิดที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยแบบ "ถอนรากถอนโคน" โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความคิดที่ต้องการต่อต้านโค่นล้มทั้ง "ทุนนิยม" และ "ศักดินา" ของจิตรหรือไม่

ทั้งๆ ที่เห็นกันอยู่โต้งๆ ว่า จิตร ภูมิศักดิ์ เป็น "คอมมิวนิสต์" ผู้เกลียดทั้ง "ทุนนิยม" และ "ศักดินา" ถึงขั้นเข้าป่าไปร่วมกับ พคท. ลงทุนเสี่ยงชีวิตตัวเองเพื่อให้อุดมการณ์นี้บรรลุผลสำเร็จเป็นจริง กระทั่งไปตายที่ชายป่า